

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n
Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਚੋਣਵੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅਵਾਸ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫਰ:
ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ

(Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n
Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan)

Monika
M.A Student
Reg. No. 11510120

ਲਵਲੀ ਪ੍ਰਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਫਗਵਾੜਾ ਦੇ
ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟਸ ਐਂਡ ਲੈਂਗੁਏਜਿਜ਼ ਅਧੀਨ
ਐਮ.ਏ. (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਇੱਕ
ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹਿਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ
ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ

ਫੈਕਲਟੀ ਆਫ ਬਿਜਨਸ ਐਂਡ ਆਰਟਸ
ਲਵਲੀ ਪ੍ਰਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਗਵਾੜਾ
2017

ਘੋਸ਼ਣਾ ਪੱਤਰ

ਮੈਂ ਮੋਨਿਕਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ 'ਚੋਣਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅਵਾਸ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫਰ: ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਲਿਖੇ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚਲਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਨਿਰੋਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ।

ਖੋਜਾਰਥੀ

ਮੋਨਿਕਾ

Reg. No. 11510120

ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ

ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੋਜਾਰਥੀ ਮੋਨਿਕਾ ਨੇ “ਚੋਣਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅਵਾਸ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫਰ: ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ” ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਐਮ. ਏ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਮੇਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਧੀਨ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੋਜਾਰਥੀ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਐਮ.ਏ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹਿੱਤ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮਿਤੀ:

ਨਿਗਰਾਨ

ਡਾ. ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ,

ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟਸ ਐਂਡ ਲੈਂਗੁਏਜਿਜ਼,

ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਆਫ ਪੰਜਾਬੀ

ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਗਵਾੜਾ

(ਪੰਜਾਬ)

ਤਤਕਰਾ

ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ

ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ	1-33
1.1 ਸਮੱਸਿਆ ਕਥਨ	2-2
1.2 ਉਚਿਚਤਾ/ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ	2-3
1.3 ਉਦੇਸ਼	3-3
1.4 ਖੋਜ ਵਿਧੀ	3-3
1.4.1 ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਿਧੀ	3-4
1.4.2 ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਵਿਧੀ	4-5
1.5 ਵਿਸ਼ੇ ਉਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਪੂਰਵ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ	5-12
1.6 ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ	12-13
1.6.1 ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰ	12-12
1.6.2 ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ	12-13
1.7 ਰਚਨਾਕਾਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ	30-33

ਅਧਿਆਇ-ਦੂਜਾ

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸਮਾਜ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ	34-44
2.1 ਸਮਾਜ, ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ	34-36
2.1.1 ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ	36-36
2.2 ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ	36-38
2.3 ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ	38-39
2.4 ਪਰਵਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ; ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸੰਕਟ	39-42
2.5 ਪਰਵਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪਛੱਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ:	42-44

ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਅਧਿਆਇ-ਤੀਜਾ

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ	45-82
3.1 ਪਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਅਵਾਸੀ: ਪਛਾਣ	45-52
3.2 ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅਵਾਸ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ	53-54
3.3 ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਰਨ	54-61
3.4 ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਅਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ	61-82

ਅਧਿਆਇ-ਚੌਥਾ

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰੀ	83-91
4.1 ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ	80-84
4.2 ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ	85-89
ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ	90-91

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

ਭੂਮਿਕਾ

ਹਥਲੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ “ਚੋਣਵੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅਵਾਸ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫਰ: ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ” ਹੈ। ਇਸ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਮੋਹ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਾਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁੱਢਲਾ ਪਰਵਾਸ ਕੇਵਲ ਉਪਜੀਵਿਕਾ ਕਮਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਆ ਵਸੋਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਹੇਠ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਵੀ ਬਦਲ ਗਏ, ਸੋ ਹਥਲਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਚਾਰ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮੱਸਿਆ ਕਥਨ, ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਉਚਿਤਤਾ/ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ, ਉਦੇਸ਼, ਖੋਜ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇ ਉਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਖੋਜ ਕਾਰਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਪਰਵਾਸ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸਥਿਤੀ, ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ, ਸਮਾਜ, ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ ਪਰਵਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ; ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸੰਕਟ, ਪਰਵਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪਛੱਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ: ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵ। ਤੀਸਰੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ, ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਅਵਾਸੀ, ਪਛਾਣ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅਵਾਸ ਵੱਲ, ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਅਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੋਖੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ ਅਤੇ

ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸਟਾਈਲ ਸ਼ੀਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਪਹਿਲਾ

ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ

ਹਥਲੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ “ਚੋਣਵੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅਵਾਸ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫਰ: ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ” ਹੈ। ਇਸ ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਮੋਹ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਾਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁੱਢਲਾ ਪਰਵਾਸ ਕੇਵਲ ਉਪਜੀਵਿਕਾ ਕਮਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਆ ਵਸਣ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਹੇਠ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਿਆ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਵੀ ਬਦਲ ਗਏ, ਸੇ ਹਥਲਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਚਾਰ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਅਧਿਆਇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮੱਸਿਆ ਕਥਨ, ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਉਚਿਤਤਾ/ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ, ਉਦੇਸ਼, ਖੋਜ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇ ਉਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਖੋਜ ਕਾਰਜ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਪਰਵਾਸ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸਥਿਤੀ, ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ, ਸਮਾਜ, ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ ਪਰਵਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ; ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸੰਕਟ, ਪਰਵਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪਛੱਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ: ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵ। ਤੀਸਰੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ, ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਪਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਅਵਾਸੀ, ਪਛਾਣ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅਵਾਸ ਵੱਲ, ਪਰਵਾਸੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਅਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਸਟਾਈਲ ਸ਼ੀਟ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1.1. ਸਮੱਸਿਆ ਕਥਨ

ਹਥਲੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ “ਚੋਣਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਅਵਾਸ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫਰ: ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ” ਲੈਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ 1960 ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ, ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ, ਸਨਅਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਦਲਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਈ ਤਬਦੀਲੀ, ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਉੱਪਰ ਅਮੀਰੀਕਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣੇ ਅਤੇ ਘਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਭੇਜਣ ਦਾ ਬੋਝ, ਪੁਰਾਣੀ ਤੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਟੱਕਰ, ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਛੁੱਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਪਰ ਆਏ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਦਾ ਯਥਾਰਥ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਤਣਾਉ, ਪਰਵਾਸੀ ਬੁਜ਼ਰਗਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਦੰਪਤੀ ਸੰਬੰਧ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆ ਉੱਪਰ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਥਾਂ ਉੱਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਭੱਵਿਖ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਜੋਕੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਪਿੱਛੇ ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸਮਾਜਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਇਹ ਹਥਲਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

1.2. ਉਚਿਚਤਾ/ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ:-

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਧਨ ਇੱਕਠਾ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦਾ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਸਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਰੂਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਵੀ ਹੈ। ਸੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਹੈ।

1.3. ਉਦੇਸ਼

1. ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ
2. ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਆਵਾਸੀ ਭਾਵ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ
3. ਆਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦੇ ਭਾਵ ਦੇ ਦੂਰਭਾਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਵਅੰਕਣ ਕਰਨਾ

1.4. ਖੋਜ ਵਿਧੀ

ਖੋਜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਤੱਰਕੀ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ 2 ਪਹਿਲੂਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਆਪਣਾਈ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਪਹਿਲੀ ਸਮਾਜ-ਸਾਸ਼ਤਰੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਵਿਧੀ।

1.4.1 ਸਮਾਜ-ਸਾਸ਼ਤਰੀ

ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰ “ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਧਿਐਨ” ਹੈ। ਆਗਸਤ ਕਾਮਟੇ ਨੂੰ, ਜੋ ਉੱਪਾ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸੀ, ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰ ਦਾ ਪਿਤਮਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਨੇ 1837 ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰ ਦਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਕ ਸ਼ਬਦ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਵਰਤਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇਹ ਸੀ ਕਿ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਮੁੱਢਲਾ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮੁੱਚੇ ਅੰਕੜੇ ਇੱਕਠੇ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ, ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ 1876 ਵਿਚ ਹਰਬਰਟ ਸਪੈਂਸਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇੰਜ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰ ਉਪਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਮੂਰ ਅਤੇ ਕੋਲਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, "ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰ ਅਨੇਕਵਾਦੀ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।" (Sociology studies plural behavior.)¹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ, ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ ਜਾਂ ਸਰੀਰਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥ ਸਾਸ਼ਤਰ ਜਾਂ ਮਾਨਵ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਾਂਗ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤਰਕਵਾਦੀ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬਾਹਰਮੁੱਖੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਹ ਨਿਰਪੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈਨਾ ਕਿ ਪੱਖਵਾਦੀ। ਇਸ ਦਾ ਵਾਹ ਸਾਧਾਰਨ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਾਸ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੁੱਧ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਜੋ ਉਦੇਸ਼ ਹਨ ਉਹ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ। ਸਮਾਜ 'ਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ। ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਨਿਰਖਿਣ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਥਲੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੇ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰੀ ਵਿਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਕਾਰਨ ਨੇਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ, ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਣਾ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ, ਔਰਤ ਤੇ ਮਰਦ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸੰਦਰਭ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਆਪਸੀ ਗਿਰਾਵਟ, ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਆਵਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਆਦਿ।

1.4.2 ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਮਨੇਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਸਾਧਾਰਣ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦੀ ਖੋਜ ਹੈ। ਮਨੇਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਖੇਤਰ ਜਿਥੇ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦੀ ਖੋਜ ਹੈ ਉਥੇ ਮਨੇਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਖੇਤਰ ਅਸਾਧਾਰਣ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਖੋਜ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਅਸਾਧਾਰਣ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕਿਵੇਂ ਹੈ? ਸਾਧਾਰਣ ਜਾਂ ਅਸਾਧਾਰਣ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦਾ ਹੈ? ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨੀ ਡਾ. ਸਿਗਮੰਡ ਫ਼ਰਾਇਡ ਨੇ ਮਨੋ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਈਜਾਦ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਫ਼ਰਾਇਡ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਅਚੇਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਮਨ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਜਟਿਲ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਹ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਕਲਾ ਉਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਨੋ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਸੰਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਧੀਆਂ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮੱਰਥ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦਲਨ, ਆਰੋਪਣ, ਤਦਰੂਪਤਾ, ਸਥਾਨ-ਅੰਤਰੀਕਰਣ, ਸਥਾਈਕਰਣ, ਪ੍ਰਤਿਗਮਨ, ਉੱਦਾਤੀਕਰਣ, ਤਾਰਕੀਕਰਣ, ਸੁਪਨੇ, ਫੈਂਟੇਸੀ, ਪਲਾਇਨ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਪ੍ਰੇਖਣ ਹਨ।²

1.5. ਵਿਸ਼ੇ ਉਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਪੂਰਵ ਖੋਜ ਕਾਰਜ

ਪੰਜਾਬੀ ਖੋਜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਹਥਲੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਕੋਈ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

1.5.1. ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਖੋਜ ਕਾਰਜ:

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

1.5.1.1. ਪੰਜਾਬੀ ਯੁਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਖੋਜ ਕਾਰਜ:

ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ :-

ਸੁੱਖਪਾਲ ਕੋਰ ਨੇ 2013 ਵਿੱਚ ਡਾ. ਹਰਜੋਧ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ (ਇਸਤਰੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ)' ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਵਸਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਦਾ ਉਥੋਂ ਦੀ ਬਦਲਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਤੇ ਬਦਲਦੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵੈ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਪਿੱਛੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਸਾਂਝ ਤੋਂ ਵਿਰਲੇ ਹੋਣਾ, ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਕਮੀ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੰਝਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤਣਾਉ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਸਾਧਾਰਨ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਔਰਤ ਦੇ ਚੇਤਨ ਤੇ ਅਵਚੇਤਨ ਦੇ ਦਵੰਦ, ਦਮਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਭਟਕਣਾ, ਅਤ੍ਰਿਪਤੀ, ਹੀਣਤਾ ਗੂੰਥੀ, ਹਾਣ ਦੀ ਭਟਕਣਾਂ ਤੇ ਤਲਾਸ਼ ਕਾਰਨ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਪਏ ਖਿਲਾਰ ਕਾਰਨ ਤਣਾਉ ਤੇ ਦਵੰਦਾਤਮਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤਜਿੰਦਰ ਕੋਰ ਨੇ 2010 ਵਿੱਚ ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਚੇਤਨਾ' ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਵੱਸ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਦੀਆਂ ਮਨੋਗੁੰਝਲਾਂ, ਵੰਗਾਰਾਂ, ਸਵੈ ਹੋਂਦ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ, ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਨੈਕਰੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੇ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਬਦਲ ਰਹੇ ਰੂਪ-ਰੇਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਰਾਜਸੀ ਸੁੱਰਖਿਆ ਆਰਥਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਾਰਨ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਵਿੱਚ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ 'ਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਉੱਥੇ ਵੰਗਾਰਾਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਮਲਜੀਤ ਕੋਰ ਬਾਂਗਾ ਨੇ 2007 ਵਿੱਚ ਡਾ. ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਚੰਦੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ (ਦਲੀਪ ਕੋਰ ਟਿਵਾਣਾ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਸ. ਸੇਜ ਦੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ)” ਵਿਚ ਤਿੰਨੋਂ ਨਾਵਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਪਿੱਠਭੂਮੀ, ਵਿਸ਼ਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਅੰਤਰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੇ ਬੇਗਾਨਗੀਪਰਕ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਬੇਗਾਨੀਗ੍ਰਸਤ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਗਾਥਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਬਲਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 2007 ਵਿੱਚ ਡਾ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਬਰਾੜ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ‘ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ’ ਵਿਚ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਾਂਗ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ/ ਸੰਬੰਧਾਂ ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਵਾਲੇ ਪੈਰਾਮੀਟਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਏ ਬੱਚੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉੱਥੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਉਘਾੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਆਰਥਿਕ ਖੁੱਲ, ਸਮਾਜਿਕ ਖੁੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਰੀਰਿਕ ਖੁੱਲ ਨੇ ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਣਾਉ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਛੱਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਮੁੜ ਬਜ਼ਾਰ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਔਰਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਟਕਰਾਉ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਰਦ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਅਸਾਵਾਂਪਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਲੱਛਮੀ ਨਰਾਇਣ ਨੇ 2002 ਵਿੱਚ ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ‘ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਪਾਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਸਲੇ ‘ਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ’ ਵਿਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਜਦੋਂ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੇਗਾਨਗੀ ਤੇ ਨਸਲਵਾਦੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਬੱਚਿਆ ਨਾਲ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਾੜਾ, ਦਪੰਤੀ ਜੀਵਨ ਦੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਤਣਾਉ, ਬੁਜਰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ ਆਦਿ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਸਲੇ, ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਪੁਸ਼ਟਵਿੰਦਰ ਕੋਰ ਨੇ 2001 ਵਿੱਚ ਡਾ. ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤਰਣ' ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿਚ ਰੱਖਕੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਔਰਤ-ਮਰਦ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਜੋ ਤਣਾਉ ਉਭਰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਬੇਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਤਣਾਉ ਵਿਚ ਸਮਾਧਾਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

1.5.2 ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਖੋਜ ਕਾਰਜ:

1.5.2.1 ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ :-

ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਕੋਰ (2010) ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸਵੈ- ਨਿਰਭਰਤਾ ਤੇ ਪਛੱਮੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਮਾਨਸਿਕ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਤਿੜਕਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਨਮਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਨੰਗੋਜ਼ਵਾਦ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਮਝ ਕੇ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਫਾਇਦਾ ਮੀਡੀਆ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਨ, ਸਮਲਿੰਗਤਾ, ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਦੇਹਵਾਦੀ ਤਜਰਬੇ, ਵੇਸਵਾਗਿਰੀ, ਪਾਰਟਨਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਨਸਲੀ ਵਿਆਹ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਣਾਉ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭੱਵਿਖ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਦਗ੍ਰਸਤ ਵੱਲ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਆਨਰ-ਕਿਲਿੰਗ ਵਰਗੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਹਰਬੰਦਰ ਕੌਰ (2007) ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪਰਿਪੇਖ' ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਅਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਤਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਕੇ ਤੇ ਕਰੜੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਆਰਥਿਕਤਾ ਤਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਪਿੱਛੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤਿਆਂ ਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹ ਘੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਖਾਸ ਕਰ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਬਗਾਨੇ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਵਿਚਰ ਸਕਦੇ ਉਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਨਸ਼ੇ, ਚੋਰੀ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਸੋਚ ਹੇਠੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਬੁਜ਼ੁਰਗ ਭਾਵੇਂ ਫਾਰਮਾਂ ਅਤੇ ਸਟੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧਣ ਕਰਕੇ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਵੱਧੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਖੂਬ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਕਵਿਤਾ, ਨਾਵਲ, ਕਹਾਣੀ, ਨਾਟਕ ਤੇ ਵਾਰਤਕ 'ਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ 'ਚ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ ਤੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾਂ ਤੇ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਉੱਥੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ, ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤੇ ਉਥੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਿੱਧੇ ਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਯਤਨਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਹੀ ਉਲਝਣਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਅਮਨਿੰਦਰ-ਪ੍ਰੀਤ (2007) ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ' ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਣਾਉ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ, ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਜੁਬਾਨ ਦੀ ਗੁਮਨਾਮੀ, ਔਰਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ, ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਆਦਿ ਪਰਿਵਾਰਕ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕਾਰਨ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮੀਨ ਕੌਰ ਰਾਏ (2005) ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਵੇਦਨਾ' ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ/ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਮੰਤਵਾਦੀ ਜਗੀਰੂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ/ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਆਰਥਿਕਤਾ ਪੱਖੋਂ ਲਿਤਾੜਿਆ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਪੰਜੀਵਾਦੀ/ ਖਪਤਕਾਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਬਰਤਾਨੀਆਂ 'ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਨਾਂ ਸਮਾਜਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਆਰਥਿਕਤਾ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਪਰਵਾਸ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੋਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਜੁਬਾਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਲਗਾਵ ਕਾਰਨ ਤੇ ਉੱਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ, ਵਿਦਰੋਹ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ, ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੇ ਵਤਨ ਲਈ ਤਾਂਘਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁੱਖ-ਚੈਨ ਸ਼ਾਤੀ ਗਵਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ ਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਢੰਡ ਅਤੇ ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਥੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਪਾੜੇ, ਨਸਲਵਾਦ, ਵਿਤਕਾਰਾ ਤੇ ਰੰਗਭੇਦ, ਪਛੱਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਉਪਜੇ ਤਣਾਉ ਤੇ ਨਾਰੀ ਦਮਨ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਐਰਤ ਜਿਥੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਨਵੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ (2002) ਨੇ ਡਾ. ਦੀਪਕ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਪਾਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਦਰਭ ਤੇ ਸਰੋਕਾਰ' ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕੇ ਤੱਰਕੀ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੈਤਿਕਾਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਕਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਪਰੰਪਰਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿੱਜਵਾਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਉਦਾਸਹੀਨਤਾ, ਅਰਥਹੀਣਤਾ, ਅਲਗਾਉ, ਇੱਕਲਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ, ਇਕਬਾਲ ਰਾਮੁਵਾਲੀਆ, ਸੁੱਖਵਿੰਦਰ, ਅਜਮੇਰ ਰੋਡੇ, ਨਵਤੇਜ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਗਦਰ ਕਾਵਿ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਹੇਠ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤਣਾਉ, ਦਵੰਦ, ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਾਨਵੀ ਅਸਤਿੱਤਵ ਦੇ ਉੱਪਰ ਆਏ ਸੰਕਟ, ਉਦਾਸਹੀਣਤਾ, ਜੜ੍ਹਹੀਣਤਾ, ਅਲਗਾਉ, ਵਿਤਕਰਾ, ਰੰਗ ਨਸਲ, ਵਰਗ ਦੇ ਭੇਦ ਭਾਵ, ਔਰਤ ਦੇ ਦਮਨ, ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਪਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਬਚਾਉ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਰੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ (2002), ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਸੰਵੇਦਨਾ' ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਰਦ ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜਿੰਨੀ ਖੁੱਲ ਤੇ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਉਣ ਦਿੰਦਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਰਦ ਤੋਂ ਔਰਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੀਵੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਇਸਤਰੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾ-ਪਹਿਲ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭੱਵਿਖ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਘਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉੱਥੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਵੇਂ- ਜਿਵੇਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਸਾਰ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਚੇਤੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਤੇ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਖੋਜਾਰਥੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਔਰਤ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਲਾਜਵੰਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮਰਦ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ। ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਖੋਜ-ਕਾਰਜ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤ ਵੀ ਕਾਮ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਵਾਂਗ ਸਪਸ਼ੱਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਕਾਮ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਔਰਤ ਨੇ ਭੋਜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਲੋੜ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਗੁਰਿੰਦਰ ਕੋਰ (1996), ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ ਦੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਵੰਦ' ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਲ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਤੇ ਪੇਂਡਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜੇ ਕਦੀ ਵਿਹਲੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਖੁੱਲੇ ਡੁੱਲੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ 'ਚ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ, ਅਸੁੱਰਖਿਅਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਡਰ ਘੇਰੀ ਰੱਖਦੇ। ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਵਿਜੇਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦਵੰਦ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

1.6. ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖ

1.6.1. ਸਮਾਜ

ਸਮਾਜ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਬੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ- ਕੀਮਤਾਂ, ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜਾਂ, ਕਦਰਾਂ- ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਖਰੇਵਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ- ਕੀਮਤਾਂ, ਰਸਮ ਰਿਵਾਜ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅੱਗੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਧਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੇ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵਿਚਰ ਰਹੀਆਂ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ, ਰਸਮਾਂ-ਰਿਵਾਜਾਂ, ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹਨ।

1.6.2. ਸਭਿਆਚਾਰ:

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਸਭਿਆਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਭਯ+ਆਚਾਰ ਦਾ ਸਮਾਸ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਹ ਹਿੰਦੀ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਪਰਿਆਇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ culture ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਅਤੇ ਬਹੁ- ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।³ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮਾਨਵ- ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਾਖਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਮਾਨਵ-ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਦਾ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਈ. ਬੀ ਟਾਈਲਰ ਨੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਜਾਂ ਸਭਿਅਤਾ ਆਪਣੇ ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ- ਵਿਗਿਆਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਜਟਿਲ ਸਮੁੱਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਿਆਨ, ਕਲਾ, ਨੀਤੀ, ਨਿਯਮ, ਸੰਸਾਰਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਰਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਦਤਾਂ ਦਾ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਤੇ ਨਾਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।⁴ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉਹ ਜੰਤਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰੀਰਿਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭੁੱਖ, ਪਿਆਸ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਾਮ ਤ੍ਰਿਪਤੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਲੋੜਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਉਪਰਾਂਤ ਗੈਣ ਲੋੜਾਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਲੋੜਾਂ ਸਰਵਵਿਆਪਕ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਸਰਵਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਮਾਪਦੰਡ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਅਤੇ ਗੈਣ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਰਮਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ-ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੈ।⁵

1.6.3. ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ: ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ “ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਆਰਥਿਕ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਖਾਤਿਰ ਭਿੰਨ- ਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੁਭਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤੀ, ਸਿਰਜ਼ੀ, ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੱਰਥ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਖਤ ਤੋਂ ਸਖਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਮਾ, ਸਿਆਮ, ਮਲਾਇਆ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ, ਆਦਿ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆਦਿ ਦੂਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਹੰਚ ਗਏ।”⁶ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਵਾਸ ਪਿੱਛੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਨ ਵੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਹ ਪਰਵਾਸ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਪਰਿਪੇਖ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਨਾਲ ਕਿਰਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ‘ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀ ਮਾਲਕੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਤੇ ਬਾਣੀਆਂ ਉੱਪਰ ਨਿਰਭਰ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਰਤਾਨਵੀ ਨੀਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਚਲੇ ਸੁਧਾਰਾ ਕਾਰਨਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਾਭ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਚੁਕਾਉਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਮਰਾਜ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਏਸ਼ੀਆਈ ਤੇ ਅਫਰੀਕੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਫੌਜ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇ ਵੀ ਕੰਮ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਸਨ। “.....ਕੀਨੀਆ ਯੁਗਾਂਡਾ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।”⁷ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਸਲਿਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ।⁸ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਾਲ, ਪਲੇਗ ਵਰਗੀਆਂ ਭਿਆਨਕ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਸਨ। 1907 ਈ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪਲੇਗ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਇਕ ਹਫਤੇ 'ਚ 60,000 ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ।⁹ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਰਦ ਅਨੁਸਾਰ, “ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਪਾਲਣ, ਕਰਜ਼ੇ ਉਤਾਰਨ ਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਬਣਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਧੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਸਰਮਾਇਦਾਰੀ ਢੰਗ ਉੱਤੇ ਨਵੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਆਬਾਦ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਲਈ ਸਸਤੇ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਚੰਗੇ ਕਾਮੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕਨੇਡਾ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਉੱਥੇ ਪੰਜ ਛੇ-ਛੇ ਰੁਪਏ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਸੂਹ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਧਰ ਨੂੰ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਮੁੱਢਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਏ ਇਹ ਕਿਰਸਾਨ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਨ।”¹⁰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਛੱਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਗਿਆ:

ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਕਾਰਨ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ

ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰੁਤਬੇ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ;

ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ /ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ।¹¹

ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਧਾਰਨਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਸਥਿਤ ਸਿੱਖ ਰੈਜ਼ਮੈਂਟ ਦੇ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ 1897 ਈ: ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਣੀ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਦੀ ਡਾਇਮੰਡ ਜੁਬਲੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲੰਡਨ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਰਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। “ਲੰਡਨ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਉਹ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਅੰਧ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਮਾਂਟਰੀਅਲ ਤੋਂ ਵੈਨਕੂਵਰ ਰੇਲ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਬੇਪਨਾਹ ਬੇਆਬਾਦ ਧਰਤੀ, ਝੀਲਾਂ, ਦਰਿਆਵਾਂ, ਪਹਾੜਾਂ, ਜੰਗਲ ਤੇ ਜਾਨਵਰ ਦੇਖਦੇ ਆਏ।”¹² 1902 ਈ: ਵਿਚ 83 ਅਫਸਰਾਂ, ਅਤੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਆਦਮੀਆਂ: ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਾਂਗਕਾਂਗ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ, ਰੰਗੂਨ ਅਤੇ ਸੰਘਾਈ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਐਡਵਰਡ ਸਤਵੇਂ ਦੀ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਲਈ ਆਏ ਸੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰੇ।¹³ ਕੁਝ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਵੇਰਵੇ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀ ਆਪਣੀ ਰੈਜਮੈਂਟ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਥੇ ਵੱਸ ਗਏ। ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 1900 ਈ. ਵਿਚ ਲਗਪਗ 100 ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਫੌਜੀ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਚ ਸਨ।¹⁴ 5000 ਕੈਨੇਡਾ ਪੰਹੁਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਤੋਂ ਆਏ ਫਿਰ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਏ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਗਪਗ 90-95% ਸਿੱਖ ਸਨ।¹⁵ 1904 ਤੋਂ 1908 ਈ. ਤਕ ਲਗਪਗ 5, 085 ਈਸਟ ਇੰਡੀਅਨਜ਼ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਪੰਹੁਚ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।¹⁶ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਵਾਸ ਦੇਆਬੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਇਆ।¹⁷ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਵਾਸ ਸਾਬਕਾ ਫੌਜੀਆਂ ਤੇ ਜੱਟ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਲ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਕਾਰਨ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਿਸਾਨ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸਨ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਨ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਤੱਕ 19 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਅਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸਿਰਫ ਚੀਨੀ ਤੇ ਜਪਾਨੀ ਲੋਕ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘੱਟ ਗੋਰਿਆ ਨਾਲੋਂ ਅੱਧੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਬਣਤਰ, ਫੌਜੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਕੜ ਮਿੱਲਾਂ, ਰੇਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਟੜੀ ਵਿਛਾਉਣ, ਫਲ ਤੋੜਨ, ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਆਦਿ ਤੇ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸਾ ਕਮਾ ਕੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਕ ਕਮਰੇ 'ਚ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਏਸ਼ੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਮੰਨਦੇ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਭੇਦ ਭਾਵ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਭੇਦ ਭਾਵ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਰਸਮੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰ¹⁸ਸਮੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

- ਵੇਟ ਪਾਉਣਾ।
- ਕਾਨੂੰਨੀ, ਸਕੂਲ ਬੋਰਡ ਸੇਵਾਵਾਂ।
- ਮਿਲਟਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ।

ਜਨਤਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਨੈਕਰੀਆਂ 'ਤੇ ਕਰ।

- ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਪਾਬੰਦੀ
- ਜਨਤਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਰ
- ਘਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ
- ਜਨਤਕ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਕਿੱਤਾਮੁੱਖੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਸਰੀ ਰੁੱਤਬੇ ਵਾਲੀਆਂ ਨੈਕਰੀਆਂ।
- ਵੇਤਨ ਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਹੱਕ।¹⁹

ਮੁੱਢਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਘਟੀਆਂ ਤੇ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1908 ਈ: ਵਿਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ। ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਏਸ਼ੀਅਨ ਮੂਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਮੀਗਰੈਂਟ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਦਾਖਿਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਸਿੱਧਾ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸਨੇ ਟਿਕਟ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਖਰੀਦੀ ਹੋਵੇ। ਦੂਸਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 200 ਡਾਲਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਸਲਵਾਦ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਪਰ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵੀ ਕਾਰਨ ਸਨ। ਮੈਂਕਜੀ ਕਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਸ਼ੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, “ਕੈਨੇਡਾ ਪੂਰਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਵੇ, ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ, 'ਚਿੱਟੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼' ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਇਸਦੀ ਸਿਰਫ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।”²⁰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਇਕ ਹੋਰ ਕੜੀ ਜੁੜਦੀ ਹੈ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹੋਡਰਸ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਨਾਲ। ਇਸਦਾ ਮੰਤਵ ਉਥੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਡਰਸ ਜਾਣ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਜਾਵੇ। 1909 ਈ. ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਛੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 1910 ਦੇ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਵਿਚ ਸਖਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। 1908 ਤੋਂ 1911 ਈ. ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਸਿਰਫ 2342 ਰਹਿ ਗਈ। ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਰ 'ਤੇ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 1904 ਤੋਂ 1906 ਈ. ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 600 ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਅਮਰੀਕਾ ਚੱਲੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਵੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕ ਉੱਠੀ। ਕਾਮਾਗਾਟਾਮਾਰੂ ਘਟਨਾ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਲਈ ਮੁੱਢਲੇ ਇੰਡੋ-ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਯਾਦਗਾਰੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਿਆਇ ਜੋੜਿਆ। ਸਰਹਾਲੀ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਗਏ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਅਤੇ ਮਲਾਇਆ ਵਿਚ ਠੇਕੇਦਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਲਗਾਈ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਕੋਲੋਂ ਕਾਮਾਗਾਟਾਮਾਰੂ ਨਾਮੀ ਜਹਾਜ਼ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈਕੇ ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਸਮੇਤ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। 23 ਮਈ 1914 ਨੂੰ ਇਹ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ 376 ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ 22 ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉਤਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵੈਨਕੂਵਰ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਨਾ ਚੱਲੀ ਤੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਮਿਸਿਜ਼ ਐਨਾ ਰੋਸ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਟੋਰਾਂਟੋ ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਿਰਪੱਖ ਮਜ਼ਮੂਨ ਲਿਖੇ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ, ".....ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ, ਸ਼ੈਮਾਨ ਵਾਲੇ ਆਜ਼ਾਦ ਆਦਮੀਆਂ ਨਾਲ ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਰਦਾਰੀ ਨੇ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ, ਉਸਦਾ ਤਕਰੀਬਨ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਜਾਂ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਜਦੋਂ ਦਾਖਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਮਿਸਟਰ ਬਰਡ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਤੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹਨੇਰੇ 'ਚ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਜਦ ਮੁੱਕਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਖਲਾਫ ਹੋ ਗਿਆ, ਮਿਸਟਰ ਬਰਡ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਕਈ ਜਰੂਰੀ ਪੱਖ ਉਹ ਸਮਝਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ।²¹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਚੱਲਦੀ ਨਾ ਦੇਖਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਰਾਸ਼ਨ ਲੈਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ 'ਚ ਬਦਲਾ ਲਈ ਸਹੇਣ ਸਿੰਘ ਭਕਨਾ ਨੂੰ ਕਾਮਾਗਾਟਾਮਾਰੂ ਦੇ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਨੂੰ ਰਸਤੇ 'ਚ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 28 ਸਤੰਬਰ 1914 ਈ. ਨੂੰ ਕਾਮਾਗਾਟਾਮਾਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਬਜਬਜ ਘਾਟ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ ਮੁਸਾਫਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਈ ਮਰ, ਕਈ ਫੱਟੜ ਹੋਏ, ਕਈ ਦੌੜਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ। ਪਰਵਾਸ ਗਏ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਕੋਨਿਆਂ-2 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਆ ਗਏ। ਵੱਡੇ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਵੜੇ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 1930 ਤੇ 1932 ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਕੇਲੰਬੀਆਂ ਵਿਚ 500 ਨੈਕਰੀਆਂ ਗਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ 1934 ਤੇ 1937 ਈ. ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਰਿਆ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨੈਕਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਕੁਝ ਭਾਰਤ ਪਰਤ ਆਏ। ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਸਮੇਂ- ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਦੂਸਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਉਪਰੰਤ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਜ਼ਰੀਆਂ ਕਾਫੀ ਬਦਲਿਆ। ਜਿਸਦੇ ਫਰਸਰੂਪ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ 2 ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕੋਟਾ ਸਿਸਟਮ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ 1957 ਈ. ਨੂੰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਕੋਟਾ ਦੁਗਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 1962 ਈ. ਨੂੰ 'ਪ੍ਰਾਐਮਿੰਟ ਸਿਸਟਮ' ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿੱਖੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ (ਕਿੱਤਾ ਮਾਹਿਰ, ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਹੁਨਰਮੰਦ ਵਿਅਕਤੀ, ਵਕੀਲ, ਅਧਿਆਪਕ) ਤੇ ਹੁਨਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ। ਜਿੱਥੇ 1904 ਤੋਂ 1944 ਈ. ਵਿਚ 94.4% ਵਿਅਕਤੀ ਸਰੀਰਿਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉੱਥੇ 1945 ਈ. ਤੋਂ 1984 ਈ. ਤੱਕ 46.3% ਭਾਰਤੀ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। “ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1962 ਦੇ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਨਸਲ, ਕੌਮ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਿਚ ਲਚਕ ਆਈ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ 1967 ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 1967 ਦੇ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਨਸਲ, ਕੌਮ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮੂਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਪਾਲਸੀ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।”²² ਇਸ ਨਵੇਂ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ‘ਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ 1 ਲੱਖ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਨਸਲਵਾਦ ਘੱਟ ਗਿਆ। 1970 ਈ. ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਮਹਾਂਨਗਰਾਂ ਟਰਾਂਟੋ ਤੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਹਰੇਕ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਸੋਂ 30,000 ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਤੇ 1970 ਈ. ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਖਿਆ 50,000 ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਧ ਗਈ ਤੇ ਫੈਮਿਲੀ ਸਪਾਂਸਰਸ਼ਿਪ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਸਾਰਾ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। 1995 ਤੱਕ 4,00,000 ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਣਾ ਲਏ।

1.6.3.1. ਸਮਕਾਲੀ ਸਥਿਤੀ:- ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਅਗਲੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ, ਯੂਰਪ, ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ‘ਚ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸਮਕਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਬਦਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਅਮਨ ਪਾਲਾ ਸਾਰਾ, ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ (ਕੈਨੇਡਾ), ਪਰਵੇਜ਼ ਸੰਧੂ, ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਅਮਰੀਕਾ), ਵੀਨਾ ਵਰਮਾ, ਹਰਜੀਤ ਅਟਵਾਲ, ਸੰਤੋਖ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਇੰਗਲੈਂਡ), ਨਿੰਦਰ ਗਿੱਲ (ਸਵੀਡਨ) ਆਦਿ ਅਜਿਹੇ ਨਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਮਿਆਰ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੈ। ਮੈਗਜ਼ੀਨ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਦੇ ਅੰਕ ਅਕਤੂਬਰ-ਦਸੰਬਰ 2004, ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਵਿਚ ਬਾਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਛਾਪੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਥੋਂ ਦੀ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਥੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ? ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਵ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਰ ਜੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਵਿੱਚ ਚਿਤਰੇ ਗਏ ਪਾਤਰਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈਂਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਆਮ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਵੀ ਤੇ ਨਿੱਕੋ (ਦੇ ਟਾਪੂ), ਪੈਮ (ਪਛਾਣ), ਨਵਜੋਤ ਹਰਜੋਤ (ਭੱਵਿਖ), ਰਵੀ (ਪੰਧ ਕਥਾ), ਮਨਬੀਰ (ਜੜ੍ਹਾਂ) ਅਤੇ ਤੇਜ ਤੇ ਇੰਦੂ (ਪਰਛਾਵੇਂ) ਆਦਿ ਪਾਤਰ ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਾਨਣਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾ ਸਹਿਣਾ ਹੈ। ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਲਕਿ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਜੀਵਨ - ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤਰ ਵੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਕਾਇਲ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਖੁੱਲ ਵਾਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੀਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਕਸੁਰਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਮੀ ਭਾਭਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, “ ਬਸਤੀਵਾਦ ਪ੍ਰਵਚਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਗੁਲਾਮ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਪਛਾਣਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਰ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਣ। ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਤ ਬਸਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਬਸਤੀਕ੍ਰਿਤ ਵਾਲਾ ਦੁਵੱਲਾ ਵਿਰੋਧ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਦੋਵੇਂ ਜਟਿਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਧੀਨ ਧਿਰ ਕਈ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰੂ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨਾਲ ਲੈਣ ਦੇਣ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਮਝ ਲਈ ਪੂਰਬਵਾਦ ਵਾਲਾ ਸੂਤਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”²³ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਮੂਲਵਾਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬੇਗਾਨਾ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਪਛਾਣ ਦੀ ਤੜਪ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਾਲਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਅੰਕਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੁਰਖਿਆ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਟੂਅਰਟ ਹਾਲ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤਣਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਢਲਣ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਪਰਿਵਰਤਤ ਹੁੰਦੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, "ਇਸ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਕੋਈ ਨਿਸਚਤ ਮੂਲ ਤੱਤ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਨੇਪਰੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਅਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਅਤੇ ਪਰਗਾਮੀ ਆਤਮਾ ਵਰਗੀ ਹੋਂਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਉਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਕੋਈ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਨਿਸਚਤ ਵਜੂਦ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਆਖੀਰ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕੇ।"²⁴ ਉਪਰੋਕਤ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਭੱਵਿਖ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਸੇਬੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਜਟਿਲ ਪਛਾਣ ਦੀ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਸੋਖਿਆਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦੂਜਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਤੀ ਕਦੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਪਰਵਾਸੀ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਪ੍ਰਤੀ ਹਨ। ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀ ਦਿਨੀ 'ਚ ਭਖਿਆ ਹੋਇਆ ਪੱਗ ਵਾਲਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰ ਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸ ਚੇਤਨਾ ਤੋਂ ਅਭਿੱਜ ਨਹੀਂ। ".....ਉਹ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ, ਹੋਂਦ ਤੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਜੁਬਾਨ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਬਚਿਆ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।"²⁵ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨੀਲਮ ਸੈਣੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ' ਡੀਪੋਰਟੇਸ਼ਨ' ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਬਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇਰੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਭਵਿਖ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਵੇਂ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਭਾਰੂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਪੱਛਮ ਵਾਲੇ ਵਸੇਬੇ ਦੌਰਾਨ ਗੈਰਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਈ ਹਢਾਉਂਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਨਸਲਵਾਦ, ਬੇਗਾਨਗੀ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਗੋਚਾ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੱਸਿਆ, ਪਛਾਣ ਸੰਕਟ ਨਾਲ ਵੀ ਝੂਝਣਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਲ 1991 ਵਿਚ ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ ਨੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ' ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ, ਕੰਮ ਦੀ ਹੱਡ-ਤੇੜਵੀ ਮੁਸ਼ਕੱਤ, ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰੀ, ਬੇਗਾਨਗੀ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਜੀਵਣ - ਜਾਚ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਵਤਨ ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਘਰ ਦੀ ਮੰਦਹਾਲੀ ਅਤੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਭਰਿਆ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੋਚ ਪਲਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਦੁਚਿੱਤੀ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਸ ਦੁਚਿੱਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡਦਿਆਂ ਮੁੜ ਵਲਾਇਤ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਵਜੋਂ ਚੁਣਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸ਼ਿਵ ਚਰਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਮਾਈ' ਵੀ ਲੱਗਪਗ ਅਜਿਹੇ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇ ਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਮੁੱਢਲੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਕਨੇਡਾ ਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਖੱਟੀ ਕਮਾਈ' ਇਹ ਲੇਖਾ ਜੇਖਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਛੱਮੀ ਹਕੂਮਤਕਾਰ ਸ਼ੋਸ਼ਕ ਹਨ ਤਾਂ ਮੂਲ ਭੂਮੀ ਦੇ ਬਸਿੰਦੇ ਦੇਸੀ ਆਪਣੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਆਪਣੇ ਹਨ ? ਜੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਲੁੱਟੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਹ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਵਤਨ-ਵਾਪਸੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਪਛੱਮੀ ਧਰਤੀ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵੇਜ਼ ਸੰਧੂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਟਾਹਣਿਉਂ ਟੁੱਟੇ' ਇਹ ਰਚਨਾ ਵਿਵੇਕ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਹੋਰਵੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ 'ਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਘਰ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅੰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਵਿਖ 'ਚ ਜੜ੍ਹਹੀਣ ਬਣਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਗੋਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਵਿਗੋਚਾ ਅਤੇ ਡਰ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੀ ਪੀੜ ਬਣ ਕੇ ਅਜੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਅਜੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਾਬੋਂ ਛੁੱਟਣ ਵਰਗਾ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸੰਕਟ- ਸਥਿਤੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਵਿਚ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੁਲਾਸ ਨੂੰ ਝੱਟਕਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ 9/11 ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣੀਆਂ ਹੋਟ ਕਰਾਈਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਦੋਹਰੀ ਪਛਾਣ ਬਣ ਗਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਅਜ਼ਾਬ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵੇਰਵੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ' ਗਰਾਊਂਡ ਜ਼ੀਰੋ', 'ਰੇਸ, ਕਲਾਸ ਤੇ ਜੰਗ', ਜਗਜੀਤ ਬਰਾੜ ਦੀ 'ਝੰਡੇ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਮੈਲ', ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ 'ਫੈਸ' ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਸੰਕਟ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਅਵਸਥਾ ਅਮੀਰੀਕੀ ਵਸੇਬੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਮੇਹ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਮਤੋਲ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਅਮਰੀਕੀ ਖੁਫੀਆਂ ਪੁਲਿਸ ਹੱਥੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਆਸਥਾ ਨਹੀਂ ਡੋਲਦੀ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਪੈਂਤੜੇ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ 'ਤੇ ਤਿੱਖਾ ਵਿਅੰਗ ਤਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੋਰੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਕਤਾ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਮੰਨ ਕੇ ਦਰ ਕਿਨਾਰੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਬੇਹਤਰ ਵਿਕਲਪ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਰਹੀ ਰਾਜਸੀ ਚੇਤਨਾ ਨਾਬਰੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸੱਤਾ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਲੇਮੱਛੀ ਹੋ ਰਹੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਮਰੀਕਾ, ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਭਾਗ ਬਣਨ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਲੋਂ ਉਸ ਰਾਜਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਉਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਜਿੰਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਉਭਾਰ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਮੁਕੰਮਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਛੱਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਪਛੱਮੀ ਸਮਾਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਡਰਨੇ ਦੀ ਮੈਂਤ' ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਲ ਪਾਤਰ ਪਛੱਮੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਾਪੂਲਰ ਰੈਪਰ ਟੂ ਪੈਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗਰਮ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ' ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਤਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਉਚੇਰੇ ਆਦਰਸ਼ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਗਾਮੀ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨਾਲ 'ਪਾਗਲ' ਹੋਣ ਤੱਕ ਤਣਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਧਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਨਾਂਹ- ਪੱਖੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੱਤ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਅਤੇ ਉਚੇਰੇ ਕਲਾਤਮਕ ਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਰਧ ਵਿਕਸਤ ਚੇਤਨਾ ਵਾਲੇ ਪਾਠਕ ਜਗਤ ਉੱਤੇ ਟੇਕ ਵਧੇਰੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਜਿਹੇ ਪਾਠਕ ਦੇ ਗੈਰ- ਸਾਹਿਤਕ ਮਨਸਿਆ ਅਤੇ ਨੀਵੇਂ ਸੁਹਜ- ਮੁੱਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚੀ- ਸੁਰ ਅਤੇ ਉਪਭਾਵਕ ਰੰਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮੱਹਤਵ ਦੇਣ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵਿਧਾ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਸ਼ਿਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਘਟਨਾ- ਪ੍ਰਬੰਧ, ਪਾਤਰ ਚੋਣ, ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਅਤੇ ਗਲਪੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਆਦਿ ਸਮੂਹ ਕਹਾਣੀ ਪੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਉਭਰਵਾਂ ਪੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਆਮ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਘਟਨਾ ਸਥੱਲ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਵਾਪਰ ਚੁੱਕੀ ਉਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਤਰਕ- ਵਿਤਰਕ ਲਈ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਵਾਪਰ ਚੁੱਕੀ ਉਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ ਲਈ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਲੇੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਲ ਭੂਮੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਵੱਲ ਮੁੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਦੇਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੁਲਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁਢਲੇ ਦੌਰ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਹੁਲਾਸ ਨਾਲ ਝਾਕਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਅਮਲ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਉਲਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਘਟਨਾ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਦੀ ਪੱਛਮ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਵਾ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਜੜ੍ਹਾਂ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ਆਮ ਕਰਕੇ ਪੂਰਬੀ ਜਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਭਰਮ ਮੁਕਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਭਰਮ ਮੁਕਤੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦੇਫਾੜ ਵਿਅਕਤਿੱਤਵ ਵਿਚ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦਾ ਵਾਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ- ਕਦਾਈ ਅਫਰੀਕਣ ਮੂਲ ਦੇ ਕਾਲੇ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਬਸ਼ੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਕੀਨੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ, ਨਾਲ ਵੀ ਸਬੰਧ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਤੇ ਮਾਣ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਬਸਤੀਕ੍ਰਿਤ ਮਾਨਸਕਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੋਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਵੇਖ ਸਕਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦ ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਗੋਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਕ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਰਘੁਬੀਰ ਢੰਡ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਵਤਾਰ ਸਾਦਿਕ, ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਨਿੰਦਰ ਗਿੱਲ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਮਾਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਾਸਕ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ, ਨਵ- ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਨ- ਸਾਧਾਰਣ ਗੋਰਿਆਂ, ਅਫਰੀਕਣਾਂ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਸ਼ਿਤ ਜਾਂ ਪੀੜਤ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਤਸੱਵਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਨਾਬਰ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਕਲਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਹਾਰਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਜਮਾਤੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੁਰਲੱਭ ਹੀ ਹਨ। ਜੇ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਆਪਣਾ ਨਸਲੀ ਉਚ-ਭਾਵ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਡੂੰਘਾ ਧਸ ਚੁੱਕਾ ਰੰਗ-ਭੇਦ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਵਾਲਾ ਵਿਤਕਰਾ ਪਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਮੱਧਮ ਪਿਆ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਅਵਚੇਤਨ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਫਰੀਕਣ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਰੇਸ, ਕਲਾਸ ਤੇ ਜੰਗ' ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕਾਲੀ ਅਫ਼ਰੀਕਣ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਇਸ਼ਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਲੀ ਕੁੜੀ ਹੀ ਮਿਲੀ ਸੀ? ਤੂੰ ਲੂਲਾ ਲੰਗੜਾਂ ਸੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀਆਂ ਮਰ ਗਈਆਂ ਸੀ?

ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਮੇਮਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਕਾਫੀ ਮਿਲ ਜਾਣ ਗਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਰਦ ਮਾਨਸਕਤਾ ਮੇਮ ਨੂੰ ਲਿੰਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗੀ ਵਸਤ ਵਾਂਗ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਿੱਥ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਕੁਝ ਚੇਤੰਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਮੇਮ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕ, ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕ ਨਾਰੀ ਦੇ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਫ਼ਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਮਰਦਾਵੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਉਲਟ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਲਈ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਸੋਚ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨਾਰੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ- ਸਰੋਤ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਛੱਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਵਧੇਰੇ ਸਤੁੰਤਰਤਾ ਨਾਲ ਜਿਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਢੰਗ- ਤਰੀਕੇ ਸਿਖਾਏ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪਰੰਪਰਕ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ- ਤਰੀਕੇ ਸਭਿਅਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤਣਾਅ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਫੋਕਸ ਕਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਲਛਮਣ-ਰੇਖਾ ਲੰਘਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਖਲਨਾਇਕੀ ਚਰਿਤਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੂਲੋਂ ਯੂ- ਟਰਨ ਵਰਗਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪੇਸ ਦਿੰਦਿਆਂ ਭਾਰਤੀ / ਪੰਜਾਬੀ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦੀ ਧਾਰਨੀ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ ਕਟਾਕਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਵੈ-ਮੰਥਨੀ ਗਲਪ ਜੁਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ।²⁶

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਗਲਪੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਜੋ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨਿਖਾਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਰਹਿਣ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨੁਹਾਰ ਰੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥ ਰੰਗਣ ਦੇ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਛੱਤੀ ਮੂਲ ਦੇ ਨਾਵਾਂ, ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮੱਹਤਵ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਸਵੀਡਨ, ਆਸਟਰੀਆ, ਜਰਮਨ, ਕੀਨੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੱਡੀ ਸੀ। ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੀ ਰਤਾਂ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕ ਲਈ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਨਿਰੋਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਗੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਗਲਪੀ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਚਨਾ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਯਥਾਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਠਕ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਬਣੀ ਰਹੇ। 'ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣਾ ਗੰਭੀਰ ਗਲਪੀ ਮਸਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਪੱਖੋਂ ਜਿੱਥੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਦੇਹਰੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਵਾਲਾ ਨਵਾਂ ਗਲਪੀ- ਮੁਹਾਵਰਾਂ ਵੀ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਅੰਤਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕ ਵਿਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵੇਖ ਸਕਣ ਦੀ ਸੇਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪਿਆ ਹੈ।²⁷

1.7 ਰਚਨਾਕਾਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਵਾਂ:

ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਲਈ 22 ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ 22 ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰ (ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਿਆਹ' ਕੈਨੇਡਾ ਵਸਦੇ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਜੱਗੇ ਤੇ ਰਾਣੀ ਧੀ ਰੂਬੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਦਿਲਚਸਪ ਪਰ ਵਿਅੰਗਮਈ ਕਹਾਣੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਵਿਖਾਵਾ, ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚ, ਦੇਗਲਾਪਣ, ਅਜੀਬ ਦਕੀਆਨੂਸੀ ਅੰਤਰਮੁਖਤਾਵਾਂ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰੂਬੀ ਦਾ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਸੁਹਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾ ਕੱਟਣਾ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਦਕੀਆਨੂਸੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਿੰਡੀਆਂ ਤਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਨੇ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਵਿਚ ਬੁਜਰਗ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੱਲੋਂ ਬੇਲੋੜੀ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ, ਧੌਂਸ ਤੇ ਅਜਬ ਨੁਕਸ ਛਾਂਟਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਰਮਜੀਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ “ਮੈਨੂੰ ਬੀਬਾ ਕਬੂਤਰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ” ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਔਰਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਮਰਦ ਦੀ ਘਾਟ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਪੁੱਠ ਸਿੱਧ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦੀ ਹੈ।

ਬਲਬੀਰ ਕੇਰ ਸੰਘੇੜਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਬੱਸ ਹੋਰ ਨੀ’ ਮਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਖੀ ਹੋਕੇ ਧੀ ਦਾ ਘਰੋਂ ਭੱਜਣਾ, ਵਾਕਫ਼ ਦੇ ਘਰ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਆਖੀਰ ਤੱਕ ਹੁੰਦੇ ਭੈੜੇ ਸਲੂਕ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਵੱਲ ਪੁੱਟੇ ਕਦਮ ‘ਤੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਸੱਪ ਤੇ ਨਿਉਲਾ’ ਵਿਚ ਬੇਹੱਦ ਕਲਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੈਸਿਆ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸੀ ਲਾੜੇ ਦੇ ਠੇਕਾ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਉੱਤਪੰਨ ਅਗਲੇ ਅਜਬ ਝੰਜਟਾਂ ਤੇ ਉਤਰਾਵਾਂ- ਚੜਾਵਾਂ-ਤਣਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ।

ਡਾ. ਰਵੀ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਕਿਤੇ ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ’ ਵਿਚ ਜੈਲੀ ਨਾਮੀ ਪਰਵਾਸੀ ਦਾ ਅਮਨ ਨਾਮੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ, ਐਸ਼ ਕਰ, ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਹਰਜਿੰਦਰ ਪੰਧੇਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ’ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰਲੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਪਰ ਇਸਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਤੱਥ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਅੰਤਰ- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮੂਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬੇਹੱਦ ਸੁਖਮ ਹੈ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਹੈ।

ਬਰਜਿੰਦਰ ਢਿੱਲੋਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ’ ਵਿਚ ਮਿੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇਗੀ ਨਾਂ ਦੇ ਬੁਜਰਗ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਸੋਹਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰ, ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਵੇਚ ਪੁੱਤ ਪਾਸ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਸ ਅਟੱਲ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਜੀਵਨ ਪੜਾਅ ਅੱਗੇ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਟੰਰਕ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਣ ਲਈ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤਿ-ਨਿਕਟ ਯਾਦਗਾਰੀ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਵਰਾਸਤੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ। ਸਿਆਣਾ ਪੁੱਤਰ ਟੰਰਕ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਅਰਥ' ਵਿਚ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਗਈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤ ਦੇ ਖੁੱਸੇ ਸਾਥ, ਵਿਨੁੱਢੀ ਇਕੱਲਤਾ, ਮਰਨਹਾਰੀ ਨੀਰਸਤਾ ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਘੇਰਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਥ, ਨਿੱਘ, ਅਪਣੱਤ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਹੈ।

ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਜਖਮ ਦੀ ਹੱਥ' ਵਿਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਰਦ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਬੁੱਢੀ ਉਮਰੇ ਔਰਤ ਦੇ ਸਾਥੇ- ਸਾਥ ਦੀ ਚਾਹਤ ਦਾ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ।

ਅਮਿੰਤ ਮਾਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਿਸ਼ਨੂੰ' ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨਾਮੀ ਪਾਤਰ ਦੀ ਬਾਈਕ ਲਈ ਮਾਸੂਮ ਖਾਹਿਸ਼, ਇਸ ਦੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਸ਼ਾਦ, ਬਾਈਕ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ- ਸਾੜੇ ਦੇ ਉਤਰਾਅ- ਚੜ੍ਹਾਅ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਬਾਈਕ ਮਿਲਣ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਚਿਤਰ ਹੈ।

ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਹਾਦਸਾ' ਵਿਚ ਅਮਰ ਨਾਮੀ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਬਾਲਗ ਹੋ ਰਹੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਬਾਪ ਦੀ ਥੋਪੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਤਣਾਉ ਬਾਰੇ ਹੈ।

ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਕਾਮਰੇਡ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਕੁੱਤੇ, ਸਹੇ ਅਤੇ ਸਕਿਉਰਟੀਗਾਰਡ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੁੜਵੇਂ ਚਿਹਨਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੈਨੇਡੀ ਅਮਰੀਕੀ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹੀਕਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ' ਪਛੱਮੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਦੇ ਉਸ ਗਰਕ ਗਏ ਮਾਨਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਡੈਬੀ ਵਰਗੀ ਔਰਤ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ-ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ 'ਮਾਈ ਫੈਮਲੀ' ਬਣਾਉਣ ਵੱਲ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਤੁਰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਨਿੱਘ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਮਨੋ- ਵਿਸ਼ਾਦ ਕਰਕੇ ਅਜੋਕਾ ਬੰਦਾ ਸਾਥ ਲਈ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰਮਿੰਦਰ ਚਾਹਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਰਜ਼' ਵਿਚ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਜੈਸਿਕਾ ਨਾਮੀ ਸਪੈਨਿਸ਼ ਕੁੜੀ ਦੇ ਦੋਸਤਾਨਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਾਂਝੇ ਧਰਾਤਲ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਜੈਸਿਕਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਰਗੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਉਸਦਾ ਦੁਖਾਂਤਕ ਵਿਵੇਕ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੀ ਹੈ।

ਰਾਣੀ ਨਗੋਂਦਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਿਸ ਪਹਿ ਖੋਲਉ ਗੰਠੜੀ' ਵਿਚ ਮੁਲਕੋਂ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕਰਨ ਤੇ ਝਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਦਰਦ- ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗਲੇ 'ਚ ਗੰਡ, ਕੰਨ ਵਿਚ ਤੇਲ' ਵਿਚ ਕਹਾਣੀ ਮਜ਼ਲੂਮ ਦੀ ਸਾਝੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਜਾਲਮਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰਾਲਤਾ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ।

ਨਵਨੀਤ ਪੁਨੂੰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚਰਚਿਤ' ਚਰਚਿਤ ਕੁੜੀ ਤੇ ਬਟਰਬੁਆਏ 22 ਦੇ ਦੋ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਾਰੀ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਹੇਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਤੇ ਜੰਮੀ ਬਰਫ' ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਕੈਬ ਡਰਾਵਿਰ ਦੇ ਗੋਰਾ ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਬਟੂਏ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜਣ- ਮੋੜਣ ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਮਾਨਸਿਕ ਦਵੰਦ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਮਨ ਟੁੰਬਵੀਂ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਰੂਹ 'ਤੇ ਉਕਰੇ ਚਿੱਤਰ' ਵਿਚ ਬਹੁ- ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਵਾਸੀ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ- ਬਾਹਰਲੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪਰਵਾਸੀ ਦੀਆਂ ਉਸਰ ਰਹੀਆਂ ਬਹੁਪਰਤੀ ਸ਼ਨਾਖਤਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਉਭਰ ਰਹੇ ਧਰਾਤਲਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਮੁਲਕ ਦੀ ਡਾਇਸਪੋਰਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

¹ ਡਾ. ਐਮ.ਐਸ. ਸਚਦੇਵਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਧਾਰ, ਪੰਨਾ-163

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

² ਡਾ. ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ, ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ-ਚਿੰਤਨ, ਪੰਨਾ-56

³ ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਪੰਨਾ-2

⁴ ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਪੰਨਾ-2-3

⁵ ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਪੰਨਾ-3

⁶ ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ-14

⁷ ਉਧਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਨਾ- 61

(G.S. Aurora, The New Frontiersman: A Sociological Study of Indian Immigrants in United Kingdom, p.28)

ਉਧਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਨਾ- 60

⁸ (Hugh Tinker, The Banyan Tree: Overseas Emigrants from Indian, Pakistan and Bangladesh, p.7)

ਉਧਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਨਾ- 61

⁹ (Harish K. Puri, Ghadar Movement: Ideology, Organization & Strategy, p.14.)

¹⁰ ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਪੰਨਾ-15

ਉਧਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਨਾ- 61

¹¹ (ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੱਜ, ਪਰਵਾਸ: ਸਭਿਆਚਾਰ ਸੰਕਟ, ਪੰਨਾ- 45)

ਉਧਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਨਾ- 62

¹² (Kesar Singh, Canadian Sikhs and Komagatamaru Massacre (Part-1), p-26)

ਉਧਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਨਾ- 62

¹³ (Kavita A. Sharma, The Ongoing Journey: Indian Migration to Canada, p. 3)

ਉਧਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਨਾ- 62

¹⁴ (ਦਰਸ਼ਨ ਗਿੱਲ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ (ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ), ਪੰਨਾ- 43)

¹⁵ Norman Buchignani & D.M. Indra, "Key Issues in Canadian Sikhs Ethnic and Race Relations: Implications for study of the Sikh Diaspora", The Sikh Diaspora: Migration and Experience Beyond Punjab, (eds.) N.G. Barrier & V.A. Dusenbery, p.142.

ਉਧਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਨਾ- 62

¹⁶ (Bhagat Singh, Canadian Society and Culture, p.401).

ਉਧਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੋਰ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਪੰਨਾ- 62

¹⁷ (W.H. McLeod, Punjabis in New Zealand: A History of Punjabi Migration 1890-1940, p.18)

¹⁸

¹⁹ Norman Buchignani & D.M. Indra, "Key issues in Canadian –Sikh Ethnic and relations: Implication for the study of the Sikh Diaspora", The Sikh Diaspora: Migration and the Experience Beyond Punjab, (eds.) N.G. Barriers & V.A. Dusenbery, p.143.

²⁰ ਸਾਧੂ ਬਿਨਿੰਗ ਤੇ ਸੁਖਵੰਤ ਹੁੰਦਲ, ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ: ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲਹਿਰ, ਪੰਨਾ-11-13

²¹ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਲਹਿਰ, ਪੰਨਾ 71.

²² ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਲਹਿਰ, ਪੰਨਾ -160.

²³ Quoted by Ania loomba, Colonialism/ Post colonialism, p. 232.

²⁴ Quoted by Ania loomba, Colonialism/ Post colonialism, p. 232.

²⁵ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (ਸੰਪਾ.), ਭੂਮਿਕਾ, "ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਮਸਲਾ", ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਸਲੇ, ਪੰਨਾ-12.

²⁶ ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਕਹਾਣੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ, ਪੰਨਾ-76

²⁷ ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਕਹਾਣੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ, ਪੰਨਾ-66-82

ਅਧਿਆਇ-ਦੂਜਾ

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰਿਪੇਖ

2.1. ਸਮਾਜ, ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ, ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਹੀ ਵਿਲੱਖਣ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣਿਤ ਗੁਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਸਗੋਂ ਵਸਤੂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਹਾਂਬਲੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਿੰਕਦਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਇੱਕਲੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਚੇਤੰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਯੋਗਤਾ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਜੰਮਦਾ, ਪਲਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਮਨੁੱਖੀ ਨਸਲ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਧਾਰਸ਼ੀਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸਮੂਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਰਜੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰੀ ਮੈਕਾਈਵਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਤਾਣਾ ਬੁਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (Society is the web of social relationships and it is always changing.) ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੈਪਿਅਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, “ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਆਪਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ 'ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਉਸ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਰੂਪ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੇਲ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।” (The term society refers not to a group of people but to complex pattern of the form of interaction that rise among and between them.) ਉਟਾਵੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, “

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਸਮਾਜ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਸਮਾਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਸਾਂਝੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਇੱਕਠੇ ਪਰੋਤੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।” (A Society is a kind of community whose members have become socially conscious of their mode of life mode of life and are united by common set of aims and values.)¹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਇਕ ਸੰਘ, ਸੰਗਠਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਭਾਗ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਅੰਤਰ ਨਿਰਭਰ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਭਾਗ ‘ਚ ਆਇਆ ਪਰਿਵਰਤਨ ਸਮੁੱਚੇ ਢਾਂਚੇ ਜਾਂ ਦੂਸਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਕ ਲੋੜਾਂ ਸਦਕਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਬੰਧ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਕ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਜਕ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸਮਾਜਕ ਅੰਤਰ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਗਠਿਤ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਕ ਅੰਤਰ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮਰਨ ਤੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਇਸਦੇ ਲੱਛਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਇਸ ਮੰਤਵ ‘ਤੇ ਟਿਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਰੱਤਵ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ ਕਰੱਤਵ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਇੱਕਠ ਭੀੜ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਸਮਾਜ ਕਹਿਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹੋ ਸਮਾਜਕ ਢਾਂਚਾ ਅੱਗੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਉਤਪਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮੂਹ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

2.1.1. ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਸੰਸਥਾ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸਥਾਪਿਤ ਤੇ ਨਿਯੋਜਿਤ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਸੰਸਥਾਤਮਕ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ 'ਸਮਾਜਿਕ-ਸੰਸਥਾ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾ ਕੋਈ ਸਮੂਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅਮੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਰਜਰ ਅਨੁਸਾਰ, “ਪਰਿਵਾਰ, ਧਰਮ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਿੱਖਿਅਕ, ਆਰਥਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਹਿਜਬੋਧ ਪਸ਼ੂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸੰਚਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਿਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”²

2.2. ਸਭਿਆਚਾਰ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਨਵ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਮਾਨਵ ਨਸਲ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣਿਤਾ ਵਰਗੇ ਗੁਣ ਲੱਛਣ ਉਸ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਾਰਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤਾਰਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭੂ-ਖਿੱਤਿਆਂ ਅੰਦਰ ਪਲਰ ਰਹੇ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਗੁਣ-ਲੱਛਣ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਪਰੰਪਰਾ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਜਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੰਤਵ ਵਰਗੇ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਪੈਟਰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਜਕ ਸਮੂਹ ਦੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਿੰਨਾ ਸਰਲ ਤੇ ਇਕਹਿਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਸੰਕਲਪਾਤਮਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਓਨਾ ਹੀ ਜਟਿਲ, ਗਹਿਰਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਰਥ ਖੇਤਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਮਾਜਕ ਵਿਗਿਆਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਮੱਹਤਵਪੂਰਨ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣਿਤਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਮੁੱਢਲੇ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਅਤੇ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੰਰਪਰਾ: ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਵਿਚ ਰੂੜ੍ਹ ਹੋ ਗਏ ਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਰਪਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪੰਰਪਰਾ ਮਾਨਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਪੰਰਪਰਾ ਜੀਵਨ ਧਾਰਾ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੰਰਪਰਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਮਾਜਕ ਸਮੂਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅਰਥ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਰਪਰਾ ਕਿਸੇ ਮਾਨਵ ਨੂੰ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਰਸੇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਹਾਰ ਅੰਦਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਿਚਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਮਾਜਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਸਰੋਤ ਉਸ ਦੀ ਪੰਰਪਰਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਪੰਰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੰਰਪਰਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੈਟਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੂਲਕ ਪੈਟਰਨਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਪਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਹਿਮਾਨ ਨਿਵਾਜੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੰਰਪਰਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸਰਵੇਖਣ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਿਖੜਵੇਂ ਗੁਣ ਲੱਛਣ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਹਿਤ ਸਹਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.3. ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧ

ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਾਜ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਬੱਝ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਏ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਸੰਗਠਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਸ 'ਚ ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਭੂਗੋਲਿਕ ਇਲਾਕੇ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਰਾਜਨਿਤਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੋਂਦ ਬੰਨੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਰੀਰਿਕ ਦਿੱਖ ਜੇ ਅੱਜ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵ-ਵਿਕਾਸ ਰਾਹੀਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਮਾਜ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਸ ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਭੋਜਨ ਦੀ ਭਾਲ ਤੇ ਲੋੜ ਅਤੇ ਆਤਮ ਰੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਹੋਰ ਵੱਧਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਬੱਝ ਗਈ। ਹੁਣ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਰ ਵਿਕਾਸੀ ਪੜਾਅ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਦਲਦੀ ਗਈ। ਅਜੋਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਮਾਜ ਬਗ਼ੈਰ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਮਾਜ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਾ ਸਮਾਜ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਗ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਖ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਇਕ ਉਸ ਖਾਸ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਆਰਥਿਕਤਾ। ਉਸ ਖਾਸ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕਤਾ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਣ ਗਏ ਉਵੇਂ ਦੇ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦਾ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਪਹਿਰਾਵਾ, ਕੰਮ-ਧੰਦੇ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ ਅਤੇ ਸੋਚ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕਤਾ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਉਪਜਾਊ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਅੱਤ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤੇ ਸਰਦੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਹੁੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰੀਰਿਕ ਰੂਪ 'ਚ ਰਿਸ਼ਟ-ਪੁਸ਼ਟ, ਉੱਚੇ-ਲੰਬੇ, ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਖੁੱਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤੰਗੀਆਂ 'ਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਨਾ ਆਦਤ ਤੇ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਬਦਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੱਰ ਪੱਖ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

2.4. ਪਰਵਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ: ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸੰਕਟ

ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪਹਿਚਾਣ ਉਸ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪਲਦਾ ਵਿਗਸਦਾ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁੱਲ-ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਧੁਨਿਕ ਗਿਆਨ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਆਮ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਚੇਤ ਅਤੇ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਛੱਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੀਕਰਨਾਂ ਹੋਰ ਹਨ। ਔਰਤ ਜਿੱਥੇ ਚਾਹੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘੁੰਮ ਫਿਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮਰਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਅਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਨੁੱਖ ਮਸ਼ੀਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਸਮਾਂ ਕੱਢਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰਵਾਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਉਸ ਦੇ ਹੱਡਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਨਮ, ਵਿਆਹ, ਮੌਤ ਤੇ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਉਲਟ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ, ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤਣਾਉ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਭੁੱਲਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਅਪਣਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦਵੰਦਮਕ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਵਿਅਕਤੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਬਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਣਾਵਾਂ ਹੇਠ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਤਣਾਅ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਹੋਣ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਨੁੱਖ ਹੋਰ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਨੂੰ ਮੂਲ, ਮੌਲਿਕਤਾ ਦਾ ਮੋਹ ਵਰਗੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕਲੋਪਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਉਸ ਨੂੰ ਤਣਾਉ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਪਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬੇਗਾਨਗੀ, ਅਜਨਬੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ, ਬੋਲਚਾਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੂਲ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਚਾਰ-ਗਤ ਸੰਕਟਾਂ ਅਧੀਨ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਾਸੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਅੰਤਰ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਅਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪੁਰਾਣੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਨੂੰ ਨਾ ਅਪਣਾਉਣ ਦੇ ਦਵੰਦ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਉਦਾਸੀਨਤਾ, ਦੁਵਿਧਾਵਾਂ, ਅਸੰਗਤੀਆਂ, ਹੋਰਵਾ, ਬੇਗਾਨਗੀ, ਉਦਰੇਵਾ,

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਵਿਤਰੇਕਤਾ ਆਦਿ ਵਰਤਾਰੇ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਥੋੜ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਸਤੁੰਲਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਦਮ ਹੀ ਉਪਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਤਣਾਉਗੂਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਵੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ, ਨਵੇਂ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਵਿਹਾਰ, ਨਵੀਆਂ ਚਣੌਤੀਆਂ, ਨਵਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਬਦਲਾਅ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤਣਾਉ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਾਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤਣਾਉ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤਨਾਉ ਭੇਗ ਰਹੇ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਤੇ ਖਾਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਧਰਾਤਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਬੇਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਰੀਰਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ 'ਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਾਨਸਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸਮਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਆਪਣੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟਣਾ ਆਪਣੀ ਭੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜਣ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਦੁਖਮਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਲਝ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਪਛੱਮੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪਸੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਟਕਰਾਉ ਨਾਲ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪਛੱਮੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦ 'ਚ ਪੈ ਕੇ ਪਛੱਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜਗੀਰੂ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਉਪਰ ਬੋਧਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੋਨਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ 'ਚ ਟਕਰਾਉ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। "ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਭਾਰਤੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕੋਲ ਨਵੇਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਅਨੁਭਵ, ਦੋਹਾਂ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਦਾ ਟਕਰਾਉ ਅਜਿਹਾ ਤੜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।³ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕਰਾਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਥੋਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਨਵੀਂ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਅਰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਉਂਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪਛੱਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਹਰ ਇਕ ਰੀਤ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵਰਜਿਤ ਹੈ ਇਹ ਵਰਜਿਤ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਵੀ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਤਕਰਾ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਨਸਲਵਾਦ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।⁴

2.5. ਪਰਵਾਸੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪਛੱਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ : ਅੰਤਰ

ਪ੍ਰਭਾਵ

ਨਿਸਚਿਤ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੀਵਨ-ਢੰਗ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਲਈ ਨਿਸਚਿਤਕਾਰੀ ਮੱਹਤਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।⁵ ਜਦੋਂ ਇਸੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ 'ਚੋਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰਨ ਲਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਾ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਖੇ ਤਦ ਉਹ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਕੂਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਤਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਬਦਲਾਵ ਜੋ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੀਵਨ-ਢੰਗ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਬਣਾਉਣ 'ਚ ਉਪਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਚੌਖਟੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ, ਕਰਮ- ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਹੈ।⁶ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪਛੱਮੀ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਜੇ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ ਸਤਾਉਣਾ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੋਤਾ, ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਨਸਲੀ-ਵਿਤਕਰਾ ਜਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸਤਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਪਛੱਮੀ ਸਿਸਟਮ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਦ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ 'ਚ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਛੱਮੀ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਵਿਰਜਿਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਹੱਟਦੀ। ਇਹ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਰਾਸਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਪਛੱਮੀ-ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਮੱਕੜੀ ਵਾਂਗ ਫਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਈ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ 'ਚ ਗਿਰਾਵਟ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਪਿਛੇ ਇਕ ਕਾਰਨ ਪਛੱਮੀ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਜਾ ਵੱਸਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਵੱਧਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਫਰੇਡ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰਹੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਪਧੌਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਇਸ ਡਾਲਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁੱਖ-ਚੈਨ, ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਡੋਰ ਨੂੰ ਢਿੱਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

¹ ਡਾ. ਐਮ.ਐਸ. ਸਚਦੇਵਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਧਾਰ, ਪੰਨਾ-161-162

² ਮਧੁਰਿਆ, ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਪਠਨ, ਪੰਨਾ-9

³ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਕਵੀ (ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤਣਾਉ: ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਦਰਭ), ਪੰਨਾ- 84

⁴ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਕਵੀ (ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤਣਾਉ: ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਦਰਭ), ਪੰਨਾ- 84-86

⁵ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਫਰੈਂਕ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਨਾ-105

⁶ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਫਰੈਂਕ, ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਪੰਨਾ-105

ਅਧਿਆਇ – ਤੀਜਾ

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ

3.1. ਪਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਆਵਾਸੀ: ਪਛਾਣ

ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਆਵਾਸੀ ਸ਼ਬਦ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਅਧਿਆਇ 'ਚ ਜਿਵੇਂ ਚਰਚਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਬਣਨ ਪਿਛੇ ਕਾਰਨਾਂ ਉਪਰ, ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ। ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਤਾਂ 'ਚ ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ-ਰਹਿੰਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਲਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਅਤੇ ਸੁਨਿਹਰੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਆ ਜਾਣਾ। ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਆਉਣਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਵਾਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ+ਵਾਸ ਭਾਵ ਪਰਾਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣਾ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਪਰਤ ਆਉਣਾ, ਉਹੀ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਸਥਿਤੀਆਂ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ-ਰਹਿੰਦੇ, ਉਥੋਂ ਦੇ ਵਧੀਆਂ ਸਿਸਟਮ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ, ਮੂਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਨਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਉਸ ਪਰਾਈ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਦੋ ਬੇੜੀਆਂ 'ਚ ਸਵਾਰ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਨ ਭਾਵ ਉਥੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੱਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਥੇ ਦੇ ਖੁੱਲੇ-ਫੁੱਲੇ ਮਾਰੇਲ 'ਚ ਪਲਣ ਕਾਰਨ ਸਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਨਾ ਮਿਲਣਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੱਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਤੇ ਆਵਾਸੀ ਸ਼ਬਦ 'ਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਫ਼ਰਕ ਇਹ ਹੀ "ਜਾ ਕੇ ਵੱਸਣਾ", "ਆ ਕੇ ਵੱਸਣਾ"। ਇਹ ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਵ ਪਰਾਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਆਵਾਸੀ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਕੇ ਵਸਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਬਾਹਰ ਗਏ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਹੈ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਾ ਕਾ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਆ ਜਾਣਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਾਈ ਧਰਤੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਬਦਲੀ ਤੇ ਉਸ ਪਰਾਈ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਅਪਣਾਉਣ ਲੱਗੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਵਾਸ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਆਵਾਸੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ 'ਚ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜੋ ਪ੍ਰਥਮਪੁਰਖ ਬਿਰਤਾਂਤ 'ਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਡੰਗ ਵਜੋਂ ਇਕ ਗੋਰੇ ਜੋੜੇ ਵਲੋਂ ਉਸ 'ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਖੁੱਲੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਵਗਾਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਸਮੂਥੀ ਕੱਪ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਵਾਰੀ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਅਲੀ ਨੇਟ ਹਨ, ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਘਰ ਹੈ, ਉਤੋਂ ਬਰਫੀਲਾ ਭੈੜਾ ਮੌਸਮ ਇਹ ਅਨੁਭਵੀ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਤਰਕ ਉਸਦੇ ਬਣੂਆ ਲੈਕੇ ਭੱਜਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਚ ਜੋ ਵਿਸ਼ਾ ਉਭਰਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਤੇ ਜੰਮੀ ਬਰਫ ਜੋ ਬਾਹਰਲੇ ਧੁੰਦਲੇਪਨ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੈਬ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚਲੇ ਧੁੰਦਲੇਪਨ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋਹਲ ਦੀ ਜੀਵਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਧੁੰਦਲੇਪਨ ਵਿਚਲੀ ਬੇਈਮਾਨੀ-ਠੱਗੀ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਦੇ ਤਣਾਉ ਵਿਚੋਂ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਖ਼ਮ ਛੇਹਾਂ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਮਾਨਵੀ ਤਰਕਾਂ ਨਾਲ ਉਤਾਹ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਅਜੋਕਾ ਬੰਦਾ ਬੇਈਮਾਨੀ 'ਚ ਗਰਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਕਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹਾਰੇ, ਵਿਸ਼ਾਦਗ੍ਰਸਤ, ਟੁੱਟੇ ਤੇ ਅਜਬ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਭੈੜੇ ਤਰਕ ਉਸਰਦੇ ਪਾਤਰ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜਸਟੀਫਕੇਸ਼ਨ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਦਾਤ ਅਦਰੁੰਨੀ ਮਾਨਸਕਿਤਾ ਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਮਾਨਵੀ ਚਰਿਤਰ ਦਾ ਅਨੇਕਾ ਵਿਵੇਕ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਾਤਰ ਉਥੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ 'ਚ ਵਿਚਰਦਾ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਧਾਰਥ ਨਾਵਲ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਨ ਵਾਲਾ ਵਾਸਦੇਵ ਪਾਤਰ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਤੇ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਚੋਂ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੋਹਰਾਂ ਅਮਾਨਤ ਦੇ ਕੇ ਸਾਰੀ ਬੈਲੀ ਵਾਪਸ ਕਰ ਇਕ ਮੋਹਰ 'ਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਹੋਣ ਦੀ ਕਥਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਬਾਪ ਕੋਲੋਂ ਖਰੀਦੀ ਮੱਝ, ਦਿੱਤੀ ਸਾਈ ਤੇ ਖਰੀਦ ਦਾਰ ਔਰਤ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਕੀਮਤ ਵੱਧਾ ਕੇ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਏ ਬਾਪ ਤੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਵਾਪਰੀਆਂ ਦੇ ਅਜਬ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦੀਆਂ ਉਲਟ ਦਿਸ਼ਾਵੀ ਖਿੱਚਾਂ ਵਿਚ ਉਲਝੇ ਕਥਾ ਨਾਇਕ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਬਾਪ ਅੱਗੋਂ ਧੱਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

‘ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਬਟੂਆ ਲੱਭਿਆ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, ‘ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਿਆ ਬਿਗਾਨੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ।’ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਬਟੂਆ ਚੁੱਕਿਆ। ਪੈਰ ਘਸੀਟਦਾ ਘਸੀਟਦਾ ਬਾਬੇ ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਰਹਿ ਕੇ ਮਲਕ ਜਿਹਾ ਬਟੂਆ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਬਟੂਏ ‘ਚ ਬੈਠੇ ਬਿੱਛੂ ਨੇ ਦੰਦੀ ਵੱਡ। ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਚੀਕ ਨਿਕਲ ਗਈ।’¹

ਪ੍ਰੋ. ਟੀ ਡੀ ਜੋਸ਼ੀ ਸਾਖੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ, ‘ਬਿਗਾਨੀ ਮਾਇਆ ਬਿੱਛੂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਐ ਭਾਈ।’²

ਉਪਰੋਕਤ ਏਸੇ ਮਨੋ-ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਡਾਇਸਪੋਰਕ ਚਿੰਤਨ ਵਿਚ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਦਾ ‘ਟੂਲ ਬਾਕਸ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਿਨਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਆਪਣੀ ਉਦਾਤ ਮਾਨਵੀ- ਸਭਿਆਚਾਰ ਉਚਤਾ ਗਵਾ ਬੈਠੇਗਾ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਗਏ ਬੁਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਇਕਲਾਪਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਆਉਣਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਦੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਅਰਥ' 'ਚ ਬੇਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਪੈਮ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਉਪਰਾ ਉਪਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਦੀ ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਅਤੇ ਹੋਂਦ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਉਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਉਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਇਕ ਫਰਜ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੰਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ। ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜਿਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਾਰਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨੂੰਹ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ:- “ਅੱਜ ਪਾਰਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ? ਉਹ ਬੁਹਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਖ ਰਹੀ ਹੈ- ਅੱਜ ਬੁੱਢੜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਾਰਕ ਈ ਨਹੀਂ ਗੀ।”³ ਇੱਥੇ ਪੈਮ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਇੰਨੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਪਾਰਕ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਥ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਦਸਤੂਰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹਾਣੀ ਸਖੂਮ ਛੇਹਾਂ ਨਾਲ ਬਿਆਨਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਉਨਾਬੀ ਕੋਟ ਤੇ ਸਕੈਚ ਨਿਕਟ ਭਾਵੀ ਭਾਵਕ ਸਾਂਝ- ਸੁਨੇਹ ਦੇ ਬੇਹੱਦ ਮਾਅਨੇਖੇਜ਼ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਵਾਕ ਇਸ ਚਾਹਤ ਅਤੇ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਬੇਖੂਬੀ ਸਮੇਟਦਾ ਹੈ। “ਮੈਂ ਉਠਦੀ ਹਾਂ। ਕਲਾਜਿਟ ਖੇਲ੍ਹਦੀ ਹਾਂ। ਉਨਾਭੀ ਕੋਟ ਕੱਢਦੀ ਹਾਂ। ..... ਮੈਂ ਕੋਟ ਪਾਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਨੂੰਹ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੀ ਹੋਈ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਰਕ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਕਦਮਾਂ 'ਚ ਕਾਹਲ ਹੈ.....”⁴”

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੁਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਲਾਵਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉੱਥਲ ਪੁੱਥਲ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹਰਮਿੰਦਰ ਚਹਿਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਰਜ਼' 'ਚ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਚ ਵੀ ਆਵਾਸ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਕਾਰਨ ਜੈਸਿਕਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਰਾਗੁਆ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਗੈਰ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਕਾਨੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਬੁੱਲਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਨਵੀ ਪਾਰਟੀ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਕਾਉਂਟੀ ਵਿਚ ਇਲਲੀਗਲ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲਾਤੀਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਵਾ ਨੇ ਜੈਸੀਕਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲਪੇਟ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਸਾਰੇ ਜੈਸੀਕਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਨ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਘਸੀਟ-ਘਸੀਟ ਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਆਖੀਰ 'ਚ ਜੈਸੀਕਾ ਉਥੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। “ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ ਨਿਕਾਰਗੁਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਧਰ ਭੱਜ ਆਈ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਫਸ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਉਥੋਂ ਆਇਆ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਨ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਰਣ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪਰਮਿਟ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਵੀ ਬਣ ਗਈ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਕਾਰਗੁਆ 'ਚ ਹਾਲਤ ਕੁਝ ਕੁ ਠੀਕ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।,.....ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਇੱਧਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਕੰਮ 'ਚ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਜੈਸੀਕਾ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਇੱਕਠੇ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਅਗਲਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਇਧਰ ਲਿਆਉਣਾ ਦਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਹ ਵੀ ਇੱਧਰ ਆ ਗਏ।”⁵

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਅਤੇ ਹਰਮਿੰਦਰ ਚਾਹਲ ਵਰਗੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਾਂਗ ਡਾ. ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ 'ਕਿਤੇ ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ' 'ਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਵਾਸੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਬੇਖੂਬੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜ਼ੈਲੀ ਰ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਰਹੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਪਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਲੈਣ ਲਈ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

“.....ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ-ਧੰਦੇ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗੋੜਾ ਮਾਰਦਾ। ਕਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਠੇਕਾ ਲੈਣਾ, ਕਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਠੇਕੇ ਦੇਣੀ, ਕਦੇ ਖੇਤ ‘ਚ ਬੋਰ ਕਰਾਉਣ ਲਈ। ਇੱਕ ਗੋੜਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਹਰ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਹਰ ਵਾਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਨਿਬੇੜ, ਪੈਸਾ ਟਕਾ ਬੈਂਕ ‘ਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਚੜ੍ਹ ਆਉਂਦਾ।”⁶

ਹਰਜਿੰਦਰ ਪੰਧੇਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ’ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਦੇ ਆਭਾਵ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਿਛੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਕਾਰਨ ਉੱਥੋਂ ਦੀ ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ ਕੁੜੀ ਦਾ ਗੱਲ ਗਲ ਤੇ ਰੋਹਬ ਪਾਉਣਾ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੋਣਾ। ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਮਰਦ ਹੋਣ, ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਜੱਟ ਪੂਣੇ ਨੂੰ ਟੀਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕੁਝ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਝੂਠੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ‘ਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਧਰ ਜਾਊ ਦੂਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ ਮਿਲ ਜਾਊ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਵਿਆਹ’ ‘ਚ ਇਸ ਆਵਾਸੀ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੱਗਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਥੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਹਿਚਕਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰੂਬੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਚਰ ‘ਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਆਹ ਕਾਰਨ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅੰਧਾਂ- ਯੁੰਦ ਬਰਬਾਦੀ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਰਵੀ ਦਾ ਉਥੇ ਦੇ ਕਲਚਰ ‘ਚ ਕੀਤੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਵਧੀਆਂ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਜੱਗੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਲਚਰ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਤੇ ਵਧੀਆਂ ਮੰਨਣਾ ਇਸ ਆਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰੂਬੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ‘ਤੇ ਆਏ ਪੰਜਾਬੀ ਟੈਂਟ ਵਾਲੇ ਵੀ ਜੱਗੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੱਸਦੇ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਕਿ, “ ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਹ ਹੀ ਪਿੰਡ ਐ।.....ਜੱਗਾ ਖਸਿਆਈ ਹਾਸੀ ਹੱਸ ਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣਾ
ਰੈਗਾ ਈ ਆ।”⁷

ਬਰਜਿੰਦਰ ਫਿਲੋਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ’ ਇਹ ਆਵਾਸੀ ਦਾ ਭਾਵ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ
ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸੁਨਿਹਰੀ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ਮਿੰਦੀ ਆਪਾਂ ਕਿੰਨੇ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹਾਂ।
ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਦੋਨੋਂ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖਕੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ
ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ।”⁸ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ
ਵੀ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਖਾਕੇ ਉਥੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮਿੰਦੀ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ, “ਜਦੋਂ ਚੀ ਮਿੰਦੀ ਡੈਡੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੁੱਭਦੀ ਰਹੀ ਕਿ
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਜਹਾਜ਼ ਦੀ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਇਨਸਾਨ ਨਹੀਂ
ਸਨ ? ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦੀ ਤਾਂ ਡੈਡੀ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ ।...ਬੇਟਾ ਅਸੀਂ ਗੁਲਾਮ ਲੋਕ ਸੀ। ਉਨੀਂ ਦਿਨੀ
ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਵਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਟਵਾ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਚੀਨੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।.....ਡੈਡੀ ਗੁਲਾਮ ਕੈਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।.....ਬੇਟਾ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ
ਰੱਖਿਆ ਕਰ। ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਜਾਵੇਂਗੀ ਤਾਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਸਭ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਤੇਰੇ ਬੱਚੇ
ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ‘ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ।”⁹

ਕਰਮਜੀਤ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਆਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਪਾਇਲ ਪਾਤਰ ਦਫ਼ਤਰ ‘ਚ
ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਇੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਥੋੜੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇੰਦਰ ਸਲਾਸਾ ਦੇਣ ਲਈ
ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, “ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ‘ਚ ਪੈ ਗਈ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ ਆਪਾਂ ਦੇਵੇਂ ਇਕੋ ਥੋੜੀ ਦੇ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਹਾਂ। ਐਸੇ
ਮੁਲਕ ‘ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਨੌਬੇ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਕਮਾਇਆ ਸੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ। ਜੇ ਸੱਚ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਕੱਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਸਵਰਗ ਹੈ।”¹⁰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਉਸਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ।

ਸਿੱਟਾ:- ਉਪਰੋਕਤ ਖੋਜ ਅਧੀਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਪ੍ਰਤੀ ਰੁਚਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਲੇ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਵਾਲੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਪਿੱਛੇ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੱਖ ਉਭੱਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ। ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਭੁੱਖ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਛੱਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਵਧੀਆਂ ਸਿਸਟਮ ਇਸ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਲਈ ਭਰਮੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਬੁਜ਼ਰਗਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ‘ਚ ਖੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬੁਜ਼ਰਗ ਆਪਣੇ ਅੰਤਲੇ ਪੜਾਅ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਅੱਡ ਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਲੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆਂ ਤੇ ਇਜ਼ਤਪੂਣੇ ਨਾਲ ਬੀਤਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ।

3.2. ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ: ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਟੱਪਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਨਕਸ਼ ਤੇ ਅਕਸ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਘੜਣੇ ਤੇ ਉਭਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਿੰਨ੍ਹ ਇਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਤੇ ਸਿਰਜਨ ਭੂਮੀ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਡਾਇਸਪੋਰਕ ਸੰਵੇਦਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਜਿੰਨਾ ਨਵੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਰੁਖ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਰੁਖ ਵਿਚੋਂ ਨਵੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਰਮਜ਼ਾਂ, ਨਵੇਂ ਬਿੰਬ-ਪ੍ਰਤੀਕ, ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸੂਤ ਆਦਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ, ਬਲਕਿ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਧਰਾਤਲ ਤੇ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਕਦਰ-ਵਿਧਾਨ ਕਦਰ-ਵਿਧਾਨ ਵੀ ਹੋਂਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੇ ਦੇਸੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਅਰਥਾਤ ਸਾਮੰਤੀ ਰੂੜੀਆਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ, ਦਕਿਆਨੂਸੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਜਾਤੀਵਾਦੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਕਾਰਣ ਵਿਚ ਹੁਣ ਉਨੀ ਦਿਕਿਤ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ, ਜਿੰਨੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਲਚਰ ਤੇ ਖਪਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਚਿਹਨਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸਿਰਜ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸ ਤਥਾ ਕਥਿਤ ਆਧੁਨਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਪੱਤੀ ਵਿਅਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਤੂੰ ਅਪਣਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਕ ਸੀਮਾ ਤੱਕ ਉਹਦਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ ਤਤਪਰ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਪਰ ਉਸ ਸੀਮਾ-ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਜ-ਹੋੜ-ਰੋਕ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਸਤੂਗਤ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮਿਆ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੁਮੇਲ ਅਤੇ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਆਧਾਰ ਅਤੇ ਕਦਰ-ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਇਕ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਰੁਝਾਨ ਗੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਅਤੇ ਆਵਾਸੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀਜ਼ਨ ਵੱਲ ਇਸ ਦਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਇਸ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਗੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਝੰਜਟਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪੈਟਰਨ ਵੀ ਕਾਫੀ ਬਦਲਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਹੁਣ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਥਾ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਦੇਸੀ ਮਰਦ ਦੀ ਪਿੱਤਰ-ਪੁਰਖੀ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਚਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਖੁਦ ਦੇਸੀ ਔਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਪਤੀ ਵਰਤਾ ਵਾਲਾ ਸੰਕਲਪ ਖੁਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਦੇਸੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਨਿੱਤ ਦੀ ਹੋਏ ਤੇ ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਉਹ ਪਤੀ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਡਰਦੀ। ਉਹ ਪਛੱਮੀ ਔਰਤ ਵਾਂਗ ਮਰਦ ਦੇ ਮਰਦ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਤੇ ਚੇਸ਼ਟਾ ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ ਜਿਣਸੀ ਬਦਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਲੱਚਰਪੁੱਣਾ, ਪਤਿਤਪੁਣਾ ਅਤੇ ਲੁੱਚਾਪੁਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਮਰਦ ਦੇ ਉਹ ਕੀ ਕਰੇ, ਮਰਦ ਦੇ ਸਾਥ ਵਾਲੀ ਲੋੜ ਉਹ ਕਿੰਡ ਪੂਰੀ ਕਰੇ, ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਚ ਦੇਸੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਥਕ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਵੱਲ ਹੀ ਰੱਖਸਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਐਲਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਮਦਦਗਾਰ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਵੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।¹¹

3.3. ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਰਨ

ਜਿਥੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਚਲੇ ਜਾਏ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਜਿਥੇ ਉਹ ਜੰਮਿਆ ਪਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਮਨੇ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰ ਸਕਦਾ। ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਾ ਕਦੀ ਜਰੂਰੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ 2000 ਸੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ 2000 ਸੰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਪਹਿਲਾ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਆਉਣ ਦੀ ਤੌੜਪ ਘੱਟ ਗਈ। ਜਿਸ ਪਿੱਛੇ ਬਹੁਤ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਸਰਾ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਲਿਆ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਖੋਜ ਅਧੀਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਪ੍ਰਤੀ ਰੁਚਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੈ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ। ਜੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਮਾ ਸਕਦੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਰ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆਉਣ ਫਿਰ ਵੀ ਦੁਬਾਰਾ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ' ਸ਼ੀਸ਼ੇ 'ਤੇ ਜੰਮੀ ਬਰਫ' ਹੈ, ਜਿਸ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸੀ ਕੈਬ ਡਰਾਈਵਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਡਾਲਰਾਂ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। "ਆਖਿਰ ਮੈਂ ਡਾਲਰਾਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਬਟੂਆ ਲੈ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਣ ਦਾ ਮੰਨ ਬਣਾ ਲਿਆ।" ਇਹ ਲਾਇਨ ਤੱਦ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕੈਬ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਟੈਕਸੀ 'ਚ ਆਪਣੀ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਡਿੱਗਿਆਂ ਬਟੂਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਬਟੂਆ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਉਸ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ।¹²

"ਅਜੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਸਨ। ਵੀਰਵਾਰ ਦੀ ਰਾਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੀਟ ਪੈਕਿੰਗ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਣਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇਆ। ਅਠਾਰਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਚੁੱਕ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਗੋੜਾ ਏਅਰਪੋਰਟ ਦਾ ਵੀ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਢਾਂਈ ਸੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਡਾਲਰ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਤਾਲੀਆਂ ਸੀ ਇਹ ਸਵਾਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਜ ਦੱਸ ਇਸ ਨੇ ਟਿੱਪ ਦੇ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਗੈਸ ਦਾ ਖਰਚ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਸੀ। .....ਜੇ ਦਸ ਗਲੈਨਾਂ ਵੀ ਭਰੀਆਂ ਤਾਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਡਾਲਰ ਉਹ ਬਚ ਜਾਣੇ।"¹³

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲੱਭਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਗਏ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ 'ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਈ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਪਿਛੇ ਕਾਰਨ ਉਥੇ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਵਧੀਆਂ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਮਿਲਣਾ। ਜੇ ਦੁਬਾਰਾ ਆ ਕੇ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਅਰਥ' ਹੈ। ਜਿਸ 'ਚ ਜਗਸੀਰ, ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਪੈਮ ਦਾ ਪਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕਾਲਜ 'ਚ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦੋਸ਼ ਜਗਸੀਰ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। "ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਵਿਹਲੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇੱਥੇ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਇਥੇ ਅਮਰੀਕਾ ਸਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਹੀ ਬਦਲ ਗਈ।"¹⁴ ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਾ ਹੋਣਾ, ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮੁੱਖ ਮਕੱਸਦ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਣ ਦੀ ਸਿੱਕ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਸੁਨਿਹਰੇ ਭੱਵਿਖ ਲਈ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਠੀ ਸੂਰਾਪੂਰੀ ਨੇ 'ਲੇਖਾ- ਜੋਖਾ' ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

"ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਂਝੂ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਪਾਉਂਦਾ। ਘਰ ਵਿਚ ਗਰੀਬੀ ਤਾਂ ਹੈ ਸੀ ਪਤ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਦਰ ਦੇਖ ਕੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰਨੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਂਝੂ ਦੇ ਵਾਰ- ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇਕ ਉਮੰਗ ਜਿਹੀ ਜਾਗ ਪਈ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀਆਂ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇਣ, ਲੜਕੀ ਲਈ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਜਿਹਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਲੱਭਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ। ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਕੀਤੀ, 'ਹੇ ਸ਼ਹੀਦੇ ਸਿੰਘੇ ! ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਮੇਰੇ ਗ਼ਰੀਬ ਉੱਤੇ, ਜੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਧੋਣੇ ਧੋ ਹੋ ਜਾਣ।' ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣਾ ਸੁੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਅੱਗੇ ਸੱਤ ਵਾਰੀ ਨੱਕ ਰਗੜਿਆ।¹⁵

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾ. ਰਵੀ ਸ਼ੇਰ ਗਿੱਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਕਿਤੇ ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ' ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਨਾਂ ਲਈ ਮਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜ਼ੈਲੀ ਨਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਦੱਸ ਸਾਲ ਦਾ ਹੀ ਸੀ, ਮਰ ਗਿਆ। ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਾਗਜ਼ੀ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਸੱਦ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਭਾਵ ਘਰ, ਕਾਰ, ਵਧੀਆਂ ਨੌਕਰੀ ਆਦਿ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

“.....ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਛੱਡ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਜ਼ਹਾਜ਼ 'ਚ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਂਭਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ।.....ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲਝਣਾਂ 'ਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਉਮਰ ਦੇ ਤੇਈਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਦਹਲੀਜ਼ ਪਾਰ ਗਿਆ।”¹⁶

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਹਨ। ਉਹ ਪਾਤਰ ਹੈ ਜ਼ੈਲੀ ਦਾ ਮਾਮੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜੋ ਹਾਲਤ 'ਚ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। “ਕਹਿੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੋ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜੋ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਵਿੱਚੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ, ਨਾ ਖੇਤ ਪੈਰ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਲੱਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਬੱਸ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਭੂਤ ਨਹੀਂ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦਿੰਦਾ।”¹⁷ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਦੋ ਪੈਰਿਆਂ ਤੋਂ ਦੋ ਵੱਖਰੇ- ਵੱਖਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸਭ ਕੁਝ ਭਾਵ ਕੰਮ ਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਚੰਗੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਲਵੋ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦਾ ਠੋਸ ਪੱਖ ਬਣ ਕੇ ਉੱਭਰ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ। ਇਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਹਰਮਿੰਦਰ ਚਾਹਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਕਰਜ਼ 'ਚ ਬੇਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਭਾਰਤ 'ਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜੈਸਿਕਾ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਨਿਕਾਰਗੁਆ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਬੇਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

“ਉਹ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਗਈ। ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ ਨਿਕਾਰਗੁਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਥੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਧਰ ਭੱਜ ਆਈ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਫਸ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਉੱਥੇ ਆਇਆ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਨ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਰਣ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪਰਮਿਟ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਵੀ ਬਣ ਗਈ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਕਾਰਗੁਆ 'ਚ ਹਾਲਤ ਕੁਝ ਕੁ ਠੀਕ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।,.....ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਇੱਧਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਕੰਮ 'ਚ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਜੈਸਿਕਾ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਇੱਕਠੇ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਹੁਣ ਉਸਦਾ ਅਗਲਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਇੱਧਰ ਲਿਆਉਣਾ ਦਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਹ ਵੀ ਇੱਧਰ ਆ ਗਏ।”¹⁸

ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਰੇ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕਲਮ ਅਜ਼ਮਾਈ ਮੁਮਤਾਜ਼ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਗਲੇ 'ਚ ਗੰਢ, ਕੰਨ ਵਿਚ ਤੇਲ' ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਕਾਰਨ ਸੰਤਾਪ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਵਾਸੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰੁਲ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਇਸਲਾਮ ਜੋ ਬੰਗਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੈ, ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਪਾਤਰ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਹੋਈ ਵੰਡ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਹੁਣ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੈ, ਵੰਡ ਮੌਕੇ ਜਦੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਤ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ, ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਕੁਹਰਾਮ ਮੌਕੇ ਸਦਮੇ ਨਾਲ ਬੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰੁਲ ਇਸਲਾਮ ਨਾਮੀ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚ 1971 ਮੌਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਗੂੰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਜੋਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਿਕਰਾਲਤਾ ਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਨਿਊਯਾਰਕ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਫ਼ਲਾਂ ਦੀ ਰਹਿੜੀ ਲਗਾ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਕਾਰਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਉਹ ਹੈ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗਲਤ ਸਿਸਟਮ ਤੇ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਸੋਚ। ਸਮਾਜ ਦਾ ਗਲਤ ਸਿਸਟਮ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵੀ ਲੋਕ ਪਰਵਾਸੀ ਬਣਨ 'ਚ ਵਧੇਰੇ ਗਰਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ, ਲਾਲਚ, ਦਹੇਜ ਆਦਿ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣਾ ਵੀ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਤ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਪੰਨੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ 'ਚ ਇਨਕੁਯਬੇਟਰ 'ਚ ਪਲ ਰਹੇ ਬੱਚਾ ਜੋ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਹੈ, ਉਹ ਨਟਮੈਂਟ ਸ਼ੋਸ਼ਲ ਸਾਇਡ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹੇ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੂੜੇਦਾਨ 'ਚ ਜੰਮੀ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਦੀ ਨੂੰ ਦਹੇਜ ਲਈ ਸਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਉਹ ਕੇਲੈਫੋਰਨੀਆਂ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ 'ਚ ਇਨਕੁਯਬੇਟਰ 'ਚ ਪਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਬੱਚਾ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜੇ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਉਹ ਸ਼ੋਸ਼ਲ ਨੈੱਟਵਰਕਿੰਗ ਸਾਇਟ ਦੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਇਸ 'ਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮਿੱਥ ਦਾ ਇਸਤਮਾਲ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਬੰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਪਿਛਲਾ ਯਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਪੰਨੂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਐਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗ਼ਲਤ ਸੋਚ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬਟਰਬੋਏ ਨਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਚਰਚਿਤ (ਇਨਕੁਯਬੇਟਰ 'ਚ ਪਲ ਰਿਹਾ ਬੱਚਾ ਹੈ) ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਕੇਣ ਹੈ? ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਤਾਂ ਚਰਚਿਤ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਜਨਮਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਨਾਲ ਔਰਤ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ। “ਤਾਂ ਫਿਰ ਸੁਣ। ਇੰਨਾ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਮੈਂ ਧਾਹ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪੰਝੂੜੇ ‘ਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੜਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ ਸੀ ਉਸ ਪੰਝੂੜੇ ‘ਚ। ਪੰਝੂੜਾ ਇੰਨਾ ਨਿੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਮਸਾ ਹੀ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਤਰਸ ਗਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇੰਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸ ਭੌਤਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ। .....ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਹੱਲੇ-ਹੱਲੇ ਹੁਲਾਰ ਆਏ.....ਫੇਰ ਮੈਂ ਉੱਡ ਕੇ ਹਨੇਰੇ ‘ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਦਹਿ ਚਾਟੀ ਵਿਚ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਦੱਬੀ ਹੋਈ।”¹⁹ ਭਾਵ ਉਸਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੂੜੇਦਾਨ ‘ਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਦੂਜਾ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ “ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ‘ਚ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ‘ਚ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇਖ ਮੇਰੀ ਭੁੱਖ ਲੱਥ ਦੀ ਸੀ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਡੀਕ ਲਾ ਕੇ ਪੀਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਾਂ- ਪਿਉਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਹੱਟਾ ਕੇ ਘਰ ਚੁੱਲੇ- ਚੌਂਕੇ ‘ਤੇ ਲਾ ਲਿਆ। ਅਖੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਚੁੱਲੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। .....ਅਜੇ ਮੈਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਗੁਆਂਢੀ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਪਲ ਹੇਠਾਂ ਬਾਲਣ ਚੁਗਦੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਕਿ ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਖੱਡ ‘ਚ ਢਿੱਗ ਗਿਆ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਵਾਜਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਨੀਅਤ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਚਲੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਬੱਗੀ ‘ਚ ਬੈਠਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਅਜਨਬੀ ਸ਼ਹਿਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਜਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭੇਡ ਬੱਕਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ।”²⁰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ‘ਚ ਬਣੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਲੱੜਦੀ- ਲੱੜਦੀ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਡਾਕੂ ਬਣ ਕੇ ਬਲਤਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦੀ ਸੀ। ਪੰਜਵੇਂ ਜਨਮ ਵਿਚ ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰ ਔਰਤ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਜ ਦੀ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਉਸ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਸੱਭਿਅਕ ਸ਼ਹਿਰ ‘ਚ ਇਨਕੁਯਬੇਟਰ ‘ਚ ਪਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁ ਖਿਆਲ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਬਟਰਬੇਏ ਉਹਨਾਂ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਜਨਮ ‘ਚ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਖਿਰ ‘ਚ ਚਰਚਿਤ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਰੂਰ ਦੱਸੀ ਤੇ ਮੈਂ

ਤੇਰੀ ਰਾਖੀ ਕਰਾਂਗਾ। “ਸੋ ਸਵੀਟ ਆਫ਼ ਯੂ ਬਟਰਬੋਏ 22.....ਜੇ ਸਾਰੇ ਪੁਰਖ ਤੇਰੇ ਵਾਗ ਸੋਚਣ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ
ਜਨਮ ‘ਚ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀ।”²¹

3.4 ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ‘ਚ ਜਲਦੀ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ
ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਦੂਜੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ‘ਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ‘ਚ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ
ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਗਏ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ
ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਪ ਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪਹਿਰਾਵਾ, ਰੀਤੀ-ਰੀਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ
ਭਾਸ਼ਾ। ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਉਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਤਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ
ਕਾਫੀ ਭਿਆਨਕ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਇਆ ਉਹ
ਹੈ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ। ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲਾ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ
ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਹੀਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪਰ
ਫਿਰ ਵੀ ਵਾਪਸ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ
ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਸ਼ੀਸ਼ੇ ‘ਤੇ ਜੰਮੀ
ਬਰਫ਼’ ‘ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ.
“ਗੋ ਬੈਕ ਬਾਸਟਰਡ ਬਿਨ ਲਾਦੇਨ।” “ਮੈਂ ਟੈਕਸੀ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਨੀਵਾ ਕਰਕੇ ਧੋਣ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਯੈਸ ਸਰ ਕਹਿਣ ਹੀ
ਵਾਲਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਡੈਸ਼-ਬੋਰਡ ‘ਤੇ ਪਿਆ ਕੱਪ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਵਗਾਹ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਮਾਰਿਆ, ਗੋ ਬੈਕ ਬਾਸਟਰਡ
ਬਿਨ ਲਾਦੇਨ।”²²

ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵੀ ਸੁਰਿੰਦਰ
ਸੋਹਲ ਨੇ ਬੇਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਵੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਤੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਤਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਠੰਗੀ, ਚੋਰੀ, ਬੇਈਮਾਨੀ ਆਦਿ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਬਣੂਆ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੋਕ ਕੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। “ਮੈਂ ਬੇਈਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਾਲ ਨੂੰ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸਾਂ। .....ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਸਟ੍ਰਾਬੇਰੀ ਸਮੂਥੀ ਦਾ ਕੱਪ ਆ ਵੱਜਿਆ ਹੋਏ। ਸਿੱਧਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਚ। ਸੈਂ ਦਾ ਨਕਲੀ ਨੇਟ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਪਰਿੰਦੇ ਵਾਂਗ ਖੰਭ ਖਿਲਾਰਦਾ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਗੱਡੀ 'ਚੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਲਾ ਕਾਲੀ ਜਿਵੇਂ ਸਫੈਦ, ਸੁੰਨੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਖਿੜਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਬਣੂਏ 'ਚ ਇੰਨੇ ਪੈਸੇ ਸਨ। ਪੂਰੀ ਲੀਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਠੱਗੀਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਭੱਵਿਖ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਠੱਗੀਆਂ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਵੀ ਐਡਵਾਸ ਚ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ”

ਇਹੀ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਰਾਣੀ ਨਗਿੰਦਰ 'ਕਿਸ ਪਹਿ ਖੋਲਉ ਗੰਠੜੀ' ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਡੀਡੋਂ ਸਕਾਈਲੇਜੀਸਟ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 7 ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਇਕ ਦੇਸਤ ਮਿਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਾ ਕੇ ਮੈਂ ਸਰਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ। “ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਈ, ਪਰ ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਾ ਕਿ ਮੈਂ 'ਸਰਬ' ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ।”²³

ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ 'ਚ ਆ ਰਿਹਾ ਸੰਸਕਾਰਾਂ 'ਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੁਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਭਰ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਬੁਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਇਕਲਾਪਨ। ਆਵਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਉਥੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਜ਼ੁਰਗ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਲਈ ਤਰਸੱਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਹ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਯਾਦ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਪੰਸਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ “ਅਰਥ” ਚ ਬਹੁਤ ਖੂਰਸੂਰਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

“ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਉਸ ਪੜਾਅ ਤੇ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀ ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸਭ ਆਪਣੇ ਵੀ ਪਰਾਏ ਲਗਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੁੱਤਰ ਹਨ, ਨੂੰਹਾਂ ਹਨ, ਘਰ ਹਰਿਆ ਭਰਾਇਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹੋ ਲਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ‘ਚੋਂ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ।.....ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹਾਂ।..... ਸਾਰਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇੱਕਲੀ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਜਦ ਵੀ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਹਾਲ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਬਸ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਆਇਆ। ਸਰਸਰੀ ਜਿਹੀ ਇਕ ਮਿੰਟ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਨਿੱਘ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਅਪਣਾਪਣ ਨਹੀਂ।”²⁴..... ਸਮਾਂ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਮਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਜੇ ਕਦੀ ਮੈਂ ਉਸੇ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਚਲੇ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਕਦਮ ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।.....ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਬੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਰਕ ‘ਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਘੰਟਿਆਂ ਬੰਧੀ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਉਥੇ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹੋ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਪਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”²⁵ “.....ਨੰਹੂ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲਿਆ। ਹੈਰਾਨੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ- “ਅੱਜ ਪਾਰਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ।” ਉਹ ਬੁਹਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਖ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਬੁੱਢੜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਾਰਕ ਈ ਨਹੀਂ ਗਈ।”

ਇਸ ‘ਚ ਇਕ ਬੁਜ਼ਰਗ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਘਰ ‘ਚ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਉਨਾਬੀਂ ਕੋਟ ਪਹਿਣ ਕੇ ਜੇ ਨਿਕਟ ਭਾਵੀ ਸਾਂਝ- ਸੁਨੇਹ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। “ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਕੋਫ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਇਸ ਘਰ ‘ਚ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਮੈਂ ਉੱਠਦੀ ਹਾਂ। ਕਲਾਜਿਟ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹਾਂ। ਉਨਾਭੀ ਕੋਟ ਕੱਢਦੀ ਹਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਸੀ ‘ਚੋਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ- ਪੈਮ, ਇਹ ਰੰਗ ਤੇਰੇ ‘ਤੇ ਬਹੁਤ ਫੱਬਦਾ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਹੈ। ਮੈਂ ਕੋਟ ਪਾਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਨੂੰਹ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੀ ਹੋਈ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਾਰਕ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹਾਂ।... ਮੇਰੇ ਕਦਮਾਂ 'ਚ ਕੋਈ ਕਾਹਲ ਹੈ।... ”²⁶

ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਵੀ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੈ ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦਾ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਾਰਾਂ ਵੀ ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰਮਿੰਦਰ ਚਹਿਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਕਰਜ਼’ ‘ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਨਿਕਾਰਗੁਆ ਮੁਲਕ ‘ਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਜੈਸਿਕਾ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਰਨ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜੈਸਿਕਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ ਮਿਲ ਗਈ। ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਇਕੋ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਥੇ ਅਮਰੀਕਾ ਸੱਦਣਾ।

“ਉਹ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਆਈ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ ਨਿਕਾਰਗੁਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੱਸੀਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਥੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਇੱਧਰ ਆ ਗਈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਉਥੋਂ ਫਸ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਉਥੋਂ ਆਇਆ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਨ ਸਰਕਾਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸ਼ਰਣ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪਰਮਿਟ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਵੀ ਬਣ ਗਈ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰਹਿ ਗਏ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਦੋਂ ਜਿਹੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਵੈਨ ਇਲੈਵਨ ‘ਤੇ ਇੱਕਠ ਹੋਏ ਸੀ।”²⁷ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਸੁਰਖਿਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਜੈਸਿਕਾ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਥੇ ਸੱਦ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਨਤੀਜਾ ਪਰਵਾਸੀ ਤੋਂ ਆਵਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਣਾ ਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਬੁਲਾਉਣਾ। “ਕਰਜ਼” ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਖੂਬੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੈਸਿਕਾ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇੱਥੇ ਸੱਦ ਲਿਆ ਪਰ ਸਾਰਾ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ। “ਦੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਬਾਅਦ ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਇੱਧਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਜੈਸਿਕਾ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਇੱਕਠੇ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਅਗਲਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਇੱਧਰ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਉਹ ਵੀ ਇੱਧਰ ਆ ਗਏ। .....ਪਰ ਉਸਨੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਹ ਨਾ ਲਿਆ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਭਰਾ ਨੂੰ ਇਥੇ ਵਾਪਸ ਨਾ ਲੈ ਆਈ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਲੈ ਇੱਥੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਛੱਤ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸੀ ਪਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੈਸਿਕਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇੱਥੇ ਆਏ ਸੀ। ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੇਪਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸੀ”²⁸ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਭੁੱਗਤਣੇ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਨਵੇਂ ਕੇਸਲ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਏਜੰਡਾ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਜਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਾਉਂਟੀ ਵਿਚੋਂ ਇਲਲੀਗਲ ਬਿਦੇਸ਼ੀਆ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲਤੀਨੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲੀ ਤਦ ਅਮਰੀਕਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਏ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਗੈਰ- ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੈਸਿਕਾ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਜੈਸਿਕਾ ਦਾ ਦੇਸਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਬਲਾਉਣ ਲਈ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੈਸਿਕਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਦੇਸਤੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣਾ ਕਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਕਾਨਟੈਕਟ ਮੈਰਿਜ਼ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ ਮਿਲ ਜਾਏ। “ ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ‘ਤੇ ਜੇਲ੍ਹ ‘ਚੋਂ ਤਾਂ ਕਢਵਾ ਲਿਆ ਪਰ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਬਣ ਗਈ ਕਿ ਡਿਪੋਰਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਸਦਾ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੈਸਿਕਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਵਕੀਲ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਜਨ ਲਈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਕੁੜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ “ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਹੈ।”²⁹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ ‘ਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਉਥੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਦੀ ਹੋੜ ‘ਚ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਵਾਲਾ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ ਕਾਫੀ ਘੱਟ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ‘ਚ ਉਲਝ ਕੇ ਕਈ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾਂ ਜਾਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕਲਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਦਾਰਥਕ ਦੇੜਾਂ ਮਗਰ ਅੱਜ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ‘ਚ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਫਲਸਰੂਪ ਮਨੁੱਖ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀਆਂ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਰਾਣੀ ਨਗਿੰਦਰ ਨੇ ਵੀ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। “ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮਰਨਾ। ਕਦੇ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੱਥੋਂ, ਕਦੇ ਨੈਕਰੀ ਹੱਥੋਂ, ਕਦੇ ਪਰਵਾਸਪੁਣੇ ਹੱਥੋਂ। ਮੈਂ ਜਾਣ ਲਿਆ, ਹੁਣ ਮੈਥੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਲਕ ‘ਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਗ਼ਲਾਮ ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁਝ ਸੋਚਦੇ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਥੇ ਜੀਅ ਵੀ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹਾਂਗਾ। ਦੁਨੀਆਂ ‘ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਤਰੀਨ ਮੁਲਕ ‘ਚ ਮਰਿਆ ਵੀ, ਤਾਂ ਨਿਕਲਣਾ ਕੀ ਐ। ਵਿਰਾਸਤ ‘ਚੋਂ ਮੇਏ ਹੋਏ ਸ਼ਫਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਪੀ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਚੈਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਡੀਡੇ ਹਾਂ ਗੀਤਮ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗ਼ਮ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ.....”³⁰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਡੀਡੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਉਹ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾਂ ‘ਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਾਈਕਲੋਜੀਸਟ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹੈ, “ਰੋਂਦਾ-ਰੋਂਦਾ ਹੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਅੱਲ- ਵਲੱਲੇ ਸੁਫਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸੁੱਤਾ ਪਾਇਆ ਚੀਕਾ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਮੁਕਾਮ ‘ਤੇ ਪੁੰਹਚ ਕੇ ਮੇਰੀ ਕਹਾਣੀ ਨਕਸ਼ੇ ਬੇਨਕਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਹਰ ਗੱਲ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਨਾਂ, ਮੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਵਜੂਦ ਤਰਲ ਹੋ ਗਿਆ।..... ਮੈਂ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਫਾਲਤੂ ਹੋ ਗਿਆ।”³¹ ਇਹ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੇਖਾ-ਜੇਖਾ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ‘ਚ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦਾ ਗ਼ਮ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਝੰਜੋੜ ਦਿੰਦਾ। ਇੰਨਾ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਨਸ਼ਿਆ ‘ਚ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਇਕ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਇਕ ਸਾਈਕਲ ਸਵਾਰ ‘ਚ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਖ਼ਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਵੀ ਗਲਤ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਖੋਖਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਫਲਸਰੂਪ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ “ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਿਆ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗੈਰਜ ਮੂਹਰੇ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਧੁੱਪ ਸੇਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ‘ਤੇ ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਬੈਟ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਦ ਟੱਪੇ ਖਾਂਦੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰਾ ਗਈ। ਉਹ ਤ੍ਰਬਕ ਕੇ ਉਠਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਪੂਰੇ ਜੇਸ਼ ਨਾਲ ਘੂਰੀ ਵੱਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਆਹੁਲਦਿਆਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ ਠਹਿਰੋ ਕੰਜਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ.....।”... ਉਸ ਨੇ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ‘ਚ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੁਹਿਆਂ ਅੱਗੇ ਖੜੋਤੇ, ਹੱਕੇ-ਬੱਕੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਵੱਲ ਦੇਖੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਅਵਾ ਤਵਾ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਿ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦਾ, ਪੁਲਿਸ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਹੱਥ-ਕੜੀ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਾਰ ‘ਚ ਬਿਠਾਲ ਕੇ ਲੈ ਗਈ।”³²

ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ‘ਚ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ, ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਵੀ ਆਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ‘ਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਹਾਣੀ ਲੇਖਾ-ਜੇਖਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਠੀ ਸੂਰਾਪੂਰੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ‘ਚ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸਾਢੂ ਦੇ ਕਹਿਣ ‘ਤੇ ਬਾਹਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਸਾਢੂ ਦੇ ਹੋਟਲ ‘ਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਢੂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਸਸਤਾ ਕਾਮਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਇਸ ਉਮੀਦ ‘ਚ ਲੰਘਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲੇ ਗਈ ਤਾਂ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਜਰੂਰ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਕਦਮ ਚੁੱਕੂਗੀ ਪਰ ਇਵੇਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਹੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਬਾਪ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਗੜਣਾ ਹੋਰ ਅੱਗ 'ਚ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਉਹ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। “ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੋਵਾਂ ਨੇਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੁਨਿਹਰੀ ਪਲਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਵੀ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਪਰ ਵਕਤ ਅੱਗੇ ਦੇਵੇਂ ਹਾਰ ਗਏ। ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਥੇ ਪੱਕਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬੂ ਰੱਖ ਸਕੀ। ਬਹੁਤ ਪੈਸਾ ਆਉਂਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਦਤਾਂ ਵਿਗੜ ਗਈਆਂ। ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਲੜਕਾ ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ 'ਚ ਪੈ ਗਿਆ। ..... ਇਸ ਸਦਮੇ ਤੋਂ ਅਜੇ ਉਭਰਿਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਆਈ ਇਕ ਹੋਰ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦਾ ਵੀ ਬੇ-ਹਾਲ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨੇ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਲੋਰ 'ਚ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ 'ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਮੋਟਰ-ਸਾਈਕਲ ਸਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਫ਼ੱਟੜ ਕਰਨ ਦਾ ਕੇਸ ਪੈ ਗਿਆ।”³³

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਏਜੰਟਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਾ. ਰਵੀ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਜ਼ੈਲੀ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸਕੀਮ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਬਿਤਾ ਕੇ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਖੁਦ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਬੇਖੂਬੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। “ਫੇਰ ਮਾਮੇ ਤੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੀ ਸਕੀਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਅਮਨ ਨਾਲ ਨਕਲੀ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਗੋਆ ਵਿੱਚ ਅਸਲੀ ਹਨੀਮੂਨ ਵੀ ਮਨਾ ਲਿਆ। ਉਧਰ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਪੱਚੀ ਲੱਖ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਟਿੱਕਟ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ। ....ਸਕੀਮ ਤਹਿਤ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਕਰਲਾਉਂਦੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਆਇਆ। ਪਹਿਲਾ-ਪਹਿਲ ਅਮਨ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਬਾਅਦ ‘ਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ‘ਚ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ।”³⁴

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬਲਾਉਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ‘ਚ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾੰਘ ਰਹੇ ਹਨ। ਜ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਭੂਆ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਾਗਜ਼ੀ ਮੁੰਡਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਇੰਨੀ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਇਥੇ ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਰਦ ‘ਚ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਾਲੀ ਹੈਕੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਲਈ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਪੰਜਾਬ ‘ਚ ਇਕ ਮਰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸ਼ਰਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਤਨੀ ਲਈ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਨੂੰ ਚਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣਾ, ਘਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਂਭਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਰ-ਰੋਜ਼ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਜਸਵੀਰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਲਈ ਕੋਫੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰਸੋਈ ‘ਚ ਬਰਤਨ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ਵਾਹ ਉਏ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਹਾਂ ! ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਖਿਆ ਤੇ ਕੁੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ‘ ਤੂੰ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ‘ਜੱਟ ਦਾ ਲਲਕਾਰ ਤੇ ਸੱਪ ਦਾ ਫੁੰਕਾਰਾ ਚੱਜ ਨਾਲ ਵੱਜਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੱਬੀ ਖਾਨ ਦੀ ਵੀ ਧਰਨ ਹਿਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੈ ਹਨ। ਉਏ ਜੱਟਾਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਹਰ ਐਰੇ ਗੈਰੇ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਨੇਕ ‘ਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਹੁਣ ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ ਦੇ ਸਟਰੀਫਕੇਟ ਦੀ ਕੁੱਤੇ ਝਾਕ, ਕਿਵੇਂ ਖੇਤ ਪਏ ਗਏ ਵਾਲੀ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਐ।”³⁵ “ਉਏ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਹਾਂ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਵੀ ਬਚਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਿਆ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ, ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਜੈਰੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ..... ਤੇ ਸੈਂਡੀ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ।”³⁶ ਪਰ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਤੀਜਾ ਜੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਬੱਚਿਆ ਦਾ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਮਿਲ ਜਾਣਾ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਲੀਨ ਬੱਚਿਆ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤੋਂ ਸਹਿਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਬੱਚੇ ਉਹਨਾਂ ਸੀਮਾਵਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਘੁੱਸ ਭੇੜ ਨੂੰ ਹਰਜਿੰਦਰ ਪੰਧੇਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਕੱਚ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ 'ਚ ਬੇਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੇ ਘਰ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਸੈਂਡੀ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਜਿੰਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁੱਕ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡੇ ਜੈਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀ ਦੀ ਨੇਕ ਤੋਂ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸੈਂਡੀ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਹਰਕਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਵੀ ਜਾਣੂ ਸਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਚੁੱਪ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗਲਤ ਸਨ।

“ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚੇਤਾ ਸੈਂਡੀ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਸਨ, ਸੈਂਡੀ ਦੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬਾਪ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਦਾਰ ਮੁੰਡਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੋਰ ਤੋਂ ਬਣੀ ਸੈਂਡੀ ਬਣੀ ਆਪਣੀ ਲਾਡਲੀ ਧੀ ਨੂੰ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੰਸਦ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਲਿਆਏ। ਪਰ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਸੈਂਡੀ ਨੂੰ ਅਰੋਜਿਡ ਮੈਰਿਜ਼ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵਿਆਹ ਪੂਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਾਟਕ ਹਨੀਮੂਨ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਜਸਵੀਰ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੈਂਡੀ ਹੋਰ ਦੁੱਖੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਜੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਜਸਵੀਰ ਇਸ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਵੀਕ-ਐਂਡ ਦੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ 'ਤੇ ਅਕੁੰਸ਼ ਲੱਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਜਸਵੀਰ ਨਾਲ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਬੁਰਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ।”³⁷ ..... ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਤੇ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਘਰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਬਾਵਜੂਦ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੰਭਲਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸੈਂਡੀ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਗੈਰ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, “ ਮੈਂ ਜ਼ਬਾਨ ਖੋਲਦੀ ਸਾਂ ਉਹ ਸੰਘੀ ਨਪਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਧਰਮਾਂ, ਨਸਲਾਂ, ਰੰਗਾਂ, ਜਾਤਾਂ ਵਾਹੂੰ ਹਰ ਸਾਂਝ ਹਰ ਖੁੱਸ਼ੀ ਦੁਆਲੇ ਕੰਡਿਆਲੀ ਵਾੜਾਂ ਕਰਕੇ, ਫੇਕੀ ਅਣਖ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਸੰਧੂਰ ਦੀ ਥਾਂ ਕੋਮਲ ਸਦਰਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਵੰਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਕੋਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਤੱਗਮੇ ਹਿੱਕਾਂ ਤੇ ਲਟਕਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ-ਯੁੱਧ ਦੇ ਜੇਤੂਆਂ ਵਾਂਗ ਗਲੀ ਗਲੀ ਮਾਣ ਨਾਲ ਤੁਰਦੇ ਨੇ।.....ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਝੂਠੀ ਸ਼ਾਨ- ਥਾਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਗਲ ਮੜ੍ਹਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ। ਉਸ ਮਰਦ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਜੇ ਆਪਣਾ ਹਰ ਫੈਸਲਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਵੀ ਥੋਪਦਾ ਹੈ ਤੇ ਐਲਾਦ ਦੇ ਸਿਰ ਵੀ ਮੜ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਵਰਗਾ ਮਰਦ ਹੈ ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਥੋਪਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏ।”³⁸

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਵਿਆਹ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੱਗੋ ਤੇ ਰਾਣੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬਹੂ ਦੀ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਵੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇਕੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਜੱਗੋ ਦਾ ਭਰਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਗੋਰੀ ਮੈਮ ਬਹੂ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ ਖਿੱਚਦਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, “ ਮੰਗਾ ਬੋਲਿਆ, “ਇਕ ਹੀ ਤਾਂ ਗੋਰੀ ਏ। ਰਵੀ ਆਲੀ ਹੋਰ ਕੇਣ ਆ?.....ਵੇਹਨੇ ਆਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਲੱਗਦੀ ਐ ਕੁਛ ! ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਹੋਜ਼ ਆਉਂਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।” ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜੱਗਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ਰਮ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਐ।”³⁹

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਉਣ ਨੂੰ ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਹਾਦਸਾ 'ਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ 'ਚ ਅਮਰ ਨਾਮੀ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਬਾਲਗ ਹੋ ਰਹੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਬਾਪ ਦੀ ਥੋਪੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਤਣਾਉ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਮਰ ਆਪਣੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ 'ਚ ਮਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬਾਪ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਅੱਗੇ ਝੁੱਕ ਕੇ ਘਰ ਹੀ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੀੜ੍ਹੀ ਤਣਾਉ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਧੀਰਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਰਕ ਹਨ। ਵੱਡੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਤਲਾਫੀਆਂ ਭਾਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਮਝਾ ਕੇ ਚਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਅਮਰ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, “ ਮੈਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਮੇਰਾ ਬਰਥ-ਡੇ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਦਾ ਨਹੀਂ। ” ਖਾਲੀ ਫੈਮਲੀ ਫੈਮਲੀ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਕਿਹੜੀ ਫੈਮਲੀ...? ਡੈਡ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਬੈਠਾ ਵਿਸਕੀ ਪੀਵੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੋਲੀ ਜਾਂਦਾ। ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੈਂਸਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਮੇਰੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਹਿ ਗਿਆ ਮੈਂ ਲੈਕਚਰਾਂ ਲਈ, ਤਾਹਨੇ ਮੋਹਣਿਆਂ ਲਈ। ਕੁਝ ਬਣ ਕੇ ਦਿਖਾ, ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਕੇ ਦਿਖਾ.....ਦਿਖਾ ਦੂੰ ਇਕ ਦਿਨ।”⁴⁰

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜਿਸ 'ਚ ਦੋ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਟਕਰਾ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸੇਖਾ ਨੇ 'ਵਿਆਹ' ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ 'ਚ ਦੋ ਪਾਤਰ ਜੱਗਾ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਹਨ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਹਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹਨ ਰਵੀ ਅਤੇ ਰੂਬੀ। ਰਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਣੀ ਨਾ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਉਥੋਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਸਗੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਾਂਗ ਲੋਕ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਚ ਹਰ ਇਕ ਰੀਜ਼ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਜੱਗਾ ਵੇਸੈ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਧੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਾਂਗ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਜੱਗਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਵੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਚੇਤਾ ਆ ਗਿਆ। “ ਰਵੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਡੋਲੀ ਲੈਣ ਉਹ ਮਸ਼ੈਲ ਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ‘ਚ ਜੱਗੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ।”⁴¹ ਸੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਦੂਜੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵੱਲ ਅਕਰਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਤਰਜ਼ੀਹ ਦਿੰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ‘ਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਰਾਣੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਕਾਰਡਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਸਮੇਂ ਦੇਖ ਲੇ, ਭਾਵੇਂ ਇੰਡੀਆਂ ਜਾ ਕੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਖਰੀਦਦਾਰੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੋਟਲ ਦੀ ਬੁੱਕਿੰਗ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਤਰਜ਼ੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਥੇ ਪੱਕੇ ਜਾ ਕੇ ਵੱਸ ਗਏ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਤਾਨਿਆਂ ਦੇ ਡਰ ਥੱਲੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਫਲਸਰੂਪ ਉਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ। ਵਿਆਹ ਕਰਾਣੀ ‘ਚ ਜਦੋਂ ਰੂਬੀ ਆਪਣੇ ਘਰਦਿਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸੱਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਵਿਆਹ ਦੇ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਰੂਬੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੱਗਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ ਟਾਈਮ ਲੱਗਦਾ ਹੁੰਦੈ ਸੈਂਟ ਹੋਣ ਨੂੰ। ਏਹ ਕੋਈ ਗੁੱਡੇ-ਗੁੱਡੀ ਦਾ ਖੇਡ ਆ। ਜੱਗਾ ਬੋਲਿਆ।.. ” ਰੂਬੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਇਕ ਹਫ਼ਤੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਥੇ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਜੰਮੀ ਪਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੱਸ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੀ। ਉਸਦੇ ਮਾਪੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਜ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚੇਗਾ?

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਇਸ ਲਈ ਜੱਗਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਇਕ ਹੱਲ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। “ ਮੈਂ ਕਹਿੰਨੀ ਆਂ ਜਿਹੜਾ ਰਵੀ ਵਾਸਤੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੇਚ ਕੇ ਰੂਬੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਘਰ ਲੈ ਦਿੰਨੇ ਆਂ। ਏਸ ਬਹਾਨੇ ਉਹ ਅੱਡ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ। ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਠੀਕ ਹੋਜ਼।”⁴²

ਜਿਥੇ ਕਦੀ ਐਰਤ ਨੂੰ ਮਰਦ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਹ ਦੂਜੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ‘ਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ, ਪਰਿਵਾਰ ‘ਚ ਜੇ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਸੱਪ ਤੇ ਨਿਉਲਾ ‘ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਬਲਦੀਪ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ 20 ਲੱਖ ਦੀ ਖੁਨੱਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੱਢਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਇੰਨੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਕੇ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਘਰ ਪੁਲਿਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਡੁਮੈਸਟਿਕ ਵਾਇਲੈਂਸ ਦਾ ਕੇਸ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਜਗਦੀਪ ‘ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਖੀਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਲਦੀਪ ਦੀ ਵਕੀਲ ਬਲਦੀਪ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ-ਗੱਲਾਂ ‘ਚ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਛਿੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, “ ਚੰਗਾ ਆਂਟ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਇਕ ਹੋਰ ਡੁਮੈਸਟਿਕ ਵਾਇਲੈਂਸ ਦਾ ਕੇਸ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੰਗੇ ਭਲਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈਬੰਦ ਹੱਥ ਕਿਉਂ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ। ਪਤਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਘੁੰ.ਘੁੰ ਕਰ ਕੇ ਆ ਜਾਣਾ। ਮੱਤ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੀ, ਬਾਅਦ ‘ਚ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ।”⁴³ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਬਲਦੀਪ ਦੇ ਘਰ ਸੱਪ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੱਪ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕਢਾਉਣ ਲਈ ਹਿਉਮੇਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ-ਗੱਲਾਂ ‘ਚ ਹਿਉਮੇਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਗੱਲਾਂ ਛੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, “ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਡੈਬੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਇਜ਼ਤ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਕਿਉਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਪਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਰਹੀ। ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਾਲੇ ਸੱਪ ਬਣਕੇ ਤਾਂ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਰਿਹਾ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਕਿ ਮੈਂ ਸੱਪ ਤੋਂ ਤੜਕਾ ਹਾਂ।.....ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਇਕ ਰਾਤ ਮੈਨੂੰ ਸੱਪ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਡਰਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ। ਤੂੰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਮਝ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤੇ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸੀ। ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਰੀਂਗਣ ਲੱਗੇ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸੱਪ ਰੀਂਗਦਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਜਦ ਅੱਖ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਸੱਪ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੂੰ ਸੀ ਤੇ ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਹੋਏ ਚੁਹੇ ਵਾਂਗ ਮੇਰੀ ਧੁੰਨੀ ਦੁਆਲੇ ਚਕਰ ਕਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਰਿਕ, ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਧੱਕਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਯਕੀਨ ਹੈ ਰਿੱਕ ਕਿ ਹਰ ਰਾਤ ਮੇਰੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਆਉਂਣ ਵਾਲਾ ਸੱਪ ਉਦੋਂ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਪਾਲੀ ਹੋਈ ਖਾਇਸ਼ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਸਦਾ ਡਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਇਹ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਿਸਟਮ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਘਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਉਜਾੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸਮਝਦੀ ਗਈ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਜਮੀਕੇ ਨਾਲ ਭੱਜ ਗਈ।”⁴⁴

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਭਿੰਡੀਆਂ ਤਰੀ ਵਾਲੀਆਂ’ ਵਿਚ ਜਦ ਹਰਮਨ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਦੇ ਦੇਸ਼ ‘ਚ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਹਵਾਲਾਤ ਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਕਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੇਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਇਕ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਆਏ ਪਰਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਧੀ-ਪੁੱਤਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਪਸੰਦ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੈਕੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਹਿਣ ‘ਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਚਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਲੜੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਬਲੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਅੱਗੇ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ

ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਲੜਾਈ ਮੇਰੇ ਗਲ੍ਹ ਪਈ। ਉਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਰੋਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਬਬਲੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਰੋਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਲਾਲ ਸੁਰਖ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸਾਰ ਈ ਬੋਲੀ, “ਨਾ, ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਕੁੱਟਣ ਨੂੰ ਲਿਆਈ ਸੀ। ਰੋਂਦੀ ਰੋਂਦੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਆਂ ਤੇ ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਚੱਕ ਕੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਫੋਨ ਉਹਦੇ ਅਗੇ ਕਰਤਾ ਕਿ ਲੈ ਕਰ ਲੈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਫੋਨ, ਮੇਰੀ ਕੀ ਲੱਤ ਭੰਨ ਲੈਣਗੇ ?” ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਬੱਚੀ ਨੇ ਬਿੰਦ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਝੱਟ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ 911 ਘੁੰਮਾ ਦਿੱਤਾ।.....ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਥੇਰਾ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਉਹਨਾਂ ਮੇਰੀ ਇਕ ਨਾ ਸੁਣੀ, ਉਹਨਾਂ ਮਿੰਟ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਮੈਨੂੰ ਚੱਕ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਲੈ ਗਏ। ਅਗੇ ਜੇ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਉਹਦਾ ਖਮਿਆਜਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਚਿਰ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਣਾ ...।”⁴⁵ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਨਾ-ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਮੈਂ ਕਰ ਤਾਂ ਲੈਨਾ ਪਰ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਣਗੇ- ਇਹ ਵੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਸੂਰਮਾ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦੈ।”⁴⁶

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਰਮਜੀਤ ਘੁੰਮਣ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਪਾਇਲ ਦਾ ਪਤੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਸਗੋਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਦਫ਼ਤਰ ‘ਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ‘ਚ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ “ਉਸਨੇ ਔਰਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਦੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ।”⁴⁷ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਦੀ ਬਫਾ ਦੇ ਬਦਲੇ ਧੋਖਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਕੇ ਇਕ ਪੂਰੇ ਸੱਚੇ ਮਰਦ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ “ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਔਰਤ ਹਾਂ। ਸੈਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਔਰਤ। ਪੂਰੇ ਮਰਦਾ ਸੀ ਵੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ। ਮੈਂ ਅੰਨ੍ਹੀ ਵਫਾ ਕਰ ਕੇ ਧੋਖਾ ਖਾਂ ਗਈ। ਅੰਨ੍ਹੀ ਵਫਾ ਵੀ ਇਕ ਰੋਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਬੀਬਾ ਕਬੂਤਰ ਚਾਹੀਦਾ। ਐਸਾ ਬੀਬਾ ਕਬੂਤਰ, ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੇਰੇ ਸੁਫਨਿਆਂ ਦੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਚਾਹਤ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਚੋਗਾ ਚੁਗੇ। ਮੇਰੇ ਦਾਮਨ ਵਿਚ ਲਿਪਟ ਕੇ ਗੁਟਰ ਗੂੰ ਗੁਟਰ ਗੂੰ ਕਰੇ।”⁴⁸

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਇਕ ਹੋਰ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਭਰ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਉਹ ਹੈ ਬਾਹਰੋਂ ਪੱਕੇ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਲੈਕੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦਰੋਜ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਇੰਨੀ ਰਕਮ ਦਵੇ ਗਏ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੱਪ ਤੇ ਨਿਉਲਾ' 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜਗਦੀਪ ਦੇ ਮਾਪੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸੀ ਵਿਆਹ 'ਚ ਜਗਦੀਪ ਦੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਲਦੀਪ ਜੋ ਜਗਦੀਪ ਦੇ ਮਾਮੇ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਲ ਜਗਦੀਪ ਦੇ ਘਰਦੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਅਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਥੋੜੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੁੜੀ ਦਾ ਬਾਪ ਇਹ ਕਹਿ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਲੈ ਲਉ। “ਬਲਦੀਪ ਨੇ ਪਿੱਛਲੇ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਸੋਚਿਆ। ਪੰਮੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਹੀ ਵੀਹ ਲੱਖ ਦੀ ਐਫਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਗਸੀਰ ਅੰਕਲ ਨੇ ਉਕੀ ਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਾਪਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜੀ ਅਸੀਂ ਵੀਹ ਲੱਖ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਵਿਆਹ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਥੋੜਾ ਵਧ ਸਹੀ। ਜਗਸੀਰ ਨੇ ਕੋਈ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰੀ ਸੀ ਤੇ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਲਦੀਪ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ ਸਭ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ, ਦੇ ਅਸੂਲ ਪਸੰਦ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ। ਪਰ ਹੋਣੀ ਤੇ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।”⁴⁹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਜਗਦੀਪ ਤੇ ਬਲਦੀਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਸਮਝੌਤੇ ਤੇ ਟਿਕੀ ਨੀਂਹ ਜਗਦੀਪ ਤੇ ਬਲਦੀਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। “ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਘੂਰਦਿਆਂ, ਉਹ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੱਗੇ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਬਲਦੀਪ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਵਿਆਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਦੋ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਉਲਝਣ ਸੀ।”⁵⁰

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

---

- ³⁹ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 195
- ⁴⁰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 208
- ⁴¹ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ-200
- ⁴² ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 202
- ⁴³ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 213
- ⁴⁴ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ-219
- ⁴⁵ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ-251
- ⁴⁶ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ-253
- ⁴⁷ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ-262
- ⁴⁸ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 272
- ⁴⁹ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ - 227
- ⁵⁰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ - 227

ਅਧਿਆਇ-ਚੌਥਾ

4.1. ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ

ਸੁਹਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸੁਹਜ ਦੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਆਧਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਹਜ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਹਜ ਦੇ ਇਹ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਕੇਵਲ ਸਾਹਿਤ, ਸੰਗੀਤ, ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਬੁੱਤ ਕਲਾ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਹ ਹਰ ਸਿਰਜਣਾ, ਸੁਹਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਹਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਚਿੰਤਨ ਥਾਮਸ ਮੁਨਰੋ ਨੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਣ ਭੋਜਨ ਪਕਾਉਣ, ਵਾਲ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਕਰਨ, ਕੱਪੜੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਸਰਜਰੀ ਵਰਗੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਹਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵਧੇਰੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਰਲ-ਸਮਾਜਕ ਬਿੰਬ ਸਿਰਜਣਾ, ਅਲੰਕਾਰਾਂ, ਆਮ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਲ ਆਮ ਲਿਖਤ 'ਚ ਚਾਰ-ਚੰਨ ਲਗਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸੁਹਜ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਤੇ ਜੰਮੀ ਬਰਫ' 'ਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਡਿੱਗਦੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਪੰਤਗ ਨਾਲ, ਕਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸਵਾਰੀ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਇੰਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, "ਟੈਕਸੀ 'ਚ ਬੈਠੀ ਸਵਾਰੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ " ਹਾਂ ਲਿੰਕਨ ਟਨਲ ਲਵੇ।" ਉਸਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਲਹਿਰਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਲੀਆਂ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਮੀਟ ਪੈਕਿੰਗ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕ ਦੀ ਪਰਾਤਨਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਮਨ 'ਚ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, " ਹੁਣ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆਂ, ਮੀਟ ਪੈਕਿੰਗ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕ ਦੀ ਪੁਰਾਤਨ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਵਾਰਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਘਰ ਤੱਕ ਲਿਆਇਆ ਸਾਂ, ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰ ਰਿਹਾ।”¹

ਇਥੇ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕ ਚੋਰੀ ਕੀਤੇ ਬਟੂਏ ਨੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਹਾਦਸਾ’ ‘ਚ ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆਂ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਕਲਚਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ, ਨਿਰਜੀਵ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਜੀਵ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:- “ਜਦ ਲਿਖਣ ਬੈਠੀ ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ ਸਫਾ ਚੁੱਪ- ਚਾਪ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ।”² ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅੱਲਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ: “ਸ਼ਾਮ ਦੀਆਂ ਪਰਛਾਈਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਸੜਕ ਕਿਨਾਰੇ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੱਗੇ ਖੰਬਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।”³ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਰ ਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਮਰ ਦੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ‘ਚ ਆਈ ਔਰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, “ਦੇਖ ਇਥੇ ਅਮੀਰ ਮਾਪੇ ਲੱਖਪਤੀ ਵੀ ਹੋਣ ਤਦ ਵੀ ਨਿਆਣੇ ਇੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਖਰਚਾ ਤੇ ਕਾਲਜ ਜਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਫੀਸ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਡੀਆਂ ਵਾਲੀ ਮੌਜ ਨਹੀਂ। ਇਥੋਂ ਦਾ ਇਹੀ ਅਸੂਲ ਹੈ। ਇੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਿਆਣੇ, ਆਪਣੇ ਨਿਆਣੇ ਜੰਮ ਕੇ ਵੀ ਖਰਚੇ ਲਈ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵੱਲ ਝਾਕਦੇ ਨੇ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮਾਪੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਨੋਕਰ ਨਹੀਂ। ਜੰਮ ਦਿੱਤਾ, ਪਾਲ ਦਿੱਤਾ, ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਕਰੀ ਜਾਣ ਭਲਾ ਖੇਡ ਹੈ ਕੋਈ? ਇਥੋਂ ਦੇ ਨਿਆਣੇ ਤਾਂ ਜੰਮਦੇ ਹੀ ਕਮਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਫਤ ਜੀਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਛੱਡ ਦੇ।”⁴

ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੁੱਤੀ ਦੇ ਥਲੇ ਰੱਖਣ ਵਲੋਂ ਮਰਦ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਸੱਪ ਤੇ ਨਿਉਲੇ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਸੱਪ ਦੇ ਝੂਠੇ ਡਰ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਦ ਰੂਪੀ ਸੱਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਡਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਮਦਦ ਕਰਦੀ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਹੈ। “ਫੇਨ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚੋਂ ਸੱਪ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜੱਗੋ ਨੇ ਲੈ ਲਈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਤਿਆਦ ਵਜੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਸੇਫੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੱਪ ਸੇਫੇ ਦੇ ਥੱਲੇ ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਚਾਹ ਦਾ ਘੁਟ ਭਰਦਿਆਂ ਬਲਦੀਪ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਗਈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਲਿਆ ਸੀ।”⁵ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਖੀਰ ‘ਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਔਰਤ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। “ਜੱਗੋ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਬਲਦੀਪ ਨੂੰ ਨਾ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਨਾ ਗ਼ਮ। ਉਹ ਤੇ ਸਗੋਂ ਆਪ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕੱਲੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਲਦੀਪ ਨੂੰ ਫੇਰ ਝਾਉਲਾ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸੇਫੇ ਥੱਲੇ ਕੁਝ ਸਰਕਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪੈਰ ਉਪਰ ਕਰ ਲਏ। ਇੱਕ ਦਮ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਉਸਨੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ। ਜੇ ਜੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸਦੀ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨਿਸਚਿੰਤ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਸਗੋਂ ਸੱਪ ਨੂੰ ਮਾਖੋਲ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਸੱਪ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਨਿਉਲੇ ਵਾਂਗ ਟਕਰਨਾ ਸੀ। ਆਪੇ ਜੱਗਾ ਨਿਉਲਾ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਸੱਪ ਨਾਲ ਲੜੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਂਝ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਨਿਉਲਾ ਪਾਲ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।.....ਫੇਨ ਰੱਖ ਕੇ ਬਲਦੀਪ ਨੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਤੇ ਸੋਚਿਆ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤੇ ਹੋਵੇ ਜੇ ਸੱਪ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇ।”⁶

ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਡੂੰਘੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਖੂਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੂਬੀ ਦਾ ਇਸਤਮਾਲ ਬਰਜਿੰਦਰ ਢਿਲੋਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ’ ‘ਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਟਰੰਕ ‘ਚ ਮਿਲੀ ਪੁਰਾਣੀ ਤਸਵੀਰ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਈਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਟਰੰਕ ‘ਚ ਮਿਲੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਗਾਊਨ ਜੋ ਮਿੰਦੀ ਨੇ ਗਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਿੰਦੀ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਲੰਬੀ ਝੁੱਲ ਵਰਗੀ ਡਰੈਸ ਦਾ ਟਰੰਕ ‘ਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਟਰੰਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿੰਦੀ ਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਮਿੰਦੀ ਸੰਭਾਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਿੰਦੀ ਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਜੰਮਿਆ ਪਲਿਆ ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਟਰੰਕ ਰੂਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲ ਸਕੇਗਾ ਪਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਸੋਰੀ ਮਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੰਨਾ ਕੀਮਤੀ ਟਰੰਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਮਰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਾਂਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿਆਂਗਾ।”⁷

ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਮਜੀਤ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਮੈਨੂੰ ਬੀਬਾ ਕਬੂਤਰ ਚਾਹੀਦੇ’ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕ ਔਰਤ ਦਾ ਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਊ ਮਰਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੀ ਪਹਿਲੇ ਮਰਦ ਤੋਂ ਬੇਵਫਾ ਦੇ ਜਖ਼ਮ ਨੂੰ ਝੱਲਿਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਖੂਬੀ ਹੈ ਬੇਵਫਾ ਮਰਦ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਦੀ ਕੁੱਤੇ ਕਦੀ ਝੋਟੇ ਦੇ ਰੂਪ ‘ਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਪਾਇਲ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਬੇਵਫਾਈ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਤਦ ਪਾਇਲ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, “ਸੱਚੇ-ਸੱਚ ਦੱਸਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਧਾ ਮਨੁੱਖ ਸੀ ਅੱਧਾ ਝੋਟਾ। ਸਰੀਰਿਕ ਪੱਖੋਂ ਬੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਕਲ ਪੱਖੋਂ ਝੋਟਾ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਖੇਤ ‘ਚ ਚੰਗੀ ਹਰਿਆਲੀ ਵੇਖ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜਿਆ।”⁸ ਹੋਰ ਭੜਾਸ ਕੱਢਦੀ ਹੋਈ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਕਿ, “ਮੇਰਾ ਵੀ ਪੰਜ ਸਾਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਇੰਡੀਆਂ ਕੱਬਡੀ ਦੇਖਣ ਗਿਆ ਇਕ ਹੋਰ ਝੋਟੀ ਪੱਟ ਲਿਆਇਆ। ਰੂਬੀ ਨਾਂ ਏ ਉਹਦਾ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਰੱਖਦਾ ਰਿਹਾ।”⁹

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ “ਪਰਲੇ ਪੁਲ” ‘ਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਤੇ ਪਛੱਮੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ‘ਚ ਗਰਕ ਗਏ ਮਾਨਵ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ ਦੀ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ਼ੀਤਲ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ‘ਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਇਕ ਕਤੂਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਠੰਡ ‘ਚ ਲੈ ਜਾਵੇ ਪਰ

ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦੀ ਹੈ, “ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਡੇ ਉਡ ਆਵੇ ਕੇਸਾ ਤਿਸ ਪਾਛੈ ਬਚਰੇ ਛਰਿਆ।”¹⁰

4.2. ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ

ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਬਿਆਨ/ ਵਿੱਥਿਆ/ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ “Narrative” ਦਾ ਸਮਾਨਰਥੀ ਹੈ ਜੋ ਲਾਤਾਨੀ ਸ਼ਬਦ “Narrare” ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ‘ਦੱਸਣਾ’। ਬਿਰਤਾਂਤ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੁੜੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ‘ਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।¹¹ ਇਸ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਦੀ ਪਿਛਾਲ ਝਾਤ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਸ ‘ਚ ਚੱਲਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਕਹਾਣੀ ਭੂਤ ਕਾਲ ‘ਚ ਚੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਦੀ ਅਗਲਝਾਤ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਸ ‘ਚ ਭਵਿੱਖ ‘ਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਿਛਲਝਾਤ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਸ ‘ਚ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵੱਲ ਪਿੱਛਲਝਾਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਬਾਹਰੀ ਪਿਛਲਝਾਤ ਜੋ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਵੱਲ ਪਿੱਛਲਝਾਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਪਿਛਲਝਾਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੰਨੀ ਗਰੇਵਾਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਹਾਦਸਾ’ ‘ਚ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ‘ਚ ਆਪਣੀ ਸਹੇਲੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਢੰਗ ਪਿਛਲਝਾਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। “ਸੁਰਿੰਦਰ ਤੇ ਮੈਂ, ਅਸੀਂ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਸਹੇਲਪੁਣਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਵੇਂ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਕਰਵਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਛੇ ਵਜੇ ਮੈਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਅਤੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਘੰਟਾ ਕੁ ਖੇਡ ਲੈਂਦੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹਦੇ ਦਾਦਾ ਹੀ ਦੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀਆਂ।”¹²

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਪਿਛਲ ਝਾਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੁਲਜੀਤ ਮਾਨ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਸੱਪ ਤੇ ਨਿਉਲਾ' ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਜਟਿਲ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਪਾਠਕਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ 'ਚ ਹੀ ਉਲਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਹਾਣੀ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੀ ਹੈ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਉਲਝਣਾਂ ਸੁਲਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲ ਝਾਤ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਘਟਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਵਿਸ਼ਨੂੰ' 'ਚ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਭੇਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤ ਸੁਹਜ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪਿਛਲਝਾਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਪਿਛਲਝਾਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ, ਜਦੋਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਧੇੜ ਉਮਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਉਸੀ ਸਮੇਂ 50 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਇਕ ਅਖਬਾਰ 'ਚ ਲਪੇਟੀ ਹੋਈ ਮਾਤਾ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਫੋਟੋ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ 'ਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬੁਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਤਰਸਦੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨਿਅਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਾਤਰ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਭੇਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦੀ ਸੋਚ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਟੁੱਟ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੂਲ ਬੁਜ਼ੁਰਗ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਤਰਸਦੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਨਾਦਾਨ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿਥੇ ਹਾਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਆਖੀਰ 'ਚ ਅੱਜ ਦੀ ਭੱਜ ਦੌੜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਨਾ ਬਤਾਉਣਾ, ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਤਰਸਣਾ ਆਦਿ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। "ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਮਾਂ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਦੇ ਮੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੇਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਖੜ੍ਹ ਸਾਹਮਣੇ ਕੇ ਬੋਲਿਆ,
'ਭਗਵਾਨ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਬਹੁਤ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬਾਈਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਮੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੇਰਾਂ ਵਾਲੀ
ਮਾਤਾ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆਂ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਆਵੇਗਾ ਨਾ? ਬੱਸ ਉਦੋਂ ਮੇਰੀ ਬਾਈਕ ਲੈ ਆਵੀਂ।'¹³
ਇਥੋਂ ਦੇ ਗੱਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਦਾ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਅਸਿੱਧੇ
ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇਣਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਸਕੇ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣੇ 'ਚ ਰਹੇ, ਆਖਿਰੀ
ਦਮ ਤੱਕ ਮਾਪ-ਬਾਪ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ ਜੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਇਸ ਪਿਛਾਲਝਾਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਭਿੰਡੀਆਂ ਤਰੀ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।
ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਰ 'ਚ ਪਿਛਾਲਝਾਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉਦੋਂ
ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਤੇ ਨਾਟਕ ਦੀ
ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ
ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਗੁੰਝਲਾਂ ਵੀ ਸੁਲਝਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੰਗ
ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਬਰਜਿੰਦਰ ਢਿਲੋਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਮੇਰਾ ਟਰੰਕ' 'ਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਟਰੰਕ 'ਚ ਮਿਲੀ
ਪੁਰਾਣੀ ਤਸਵੀਰ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਈਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ
ਹੈ, ਉਥੋਂ ਟਰੰਕ 'ਚ ਮਿਲੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਗਾਊਨ ਜੋ ਮਿੰਦੀ ਨੇ ਗਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਏ ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ
ਇਲਾਵਾ ਮਿੰਦੀ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਲੰਬੀ ਝੁੱਲ ਵਰਗੀ ਡਰੈਸ ਦਾ ਟਰੰਕ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਪੇਸ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ
ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚ ਟਰੰਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿੰਦੀ ਦੀ
ਮਾਂ ਤੇ ਮਿੰਦੀ ਸੰਭਾਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਿੰਦੀ ਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਜੰਮਿਆ ਪਲਿਆ ਪੁੱਤਰ ਇਸ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਟਰੰਕ ਰੂਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲ ਸਕੇਗਾ ਪਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਸੋਰੀ ਮਾਂ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇੰਨਾ ਕੀਮਤੀ ਟਰੰਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਮਰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਾਂਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿਆਂਗਾ।”¹⁴

ਸੁਰਜੀਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਪਛੱਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ‘ਚ ਗਰਕ ਹੋ ਰਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਇਕਲੇਪਨ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਊਯਾਰਕ ‘ਚ ਟਾਵਰਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਹਾਦਸਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਇੱਕਲੇਪਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। “ ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਰੋਣਾ ਹੀ ਏ। ਕਿੰਨੇ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਮੁਸ਼ਕੱਤ ਨਾਲ ਪਾਲਦੇ ਬੱਚਿਆ ਨੂੰ....ਤੇ ਉਹ ਜਦੋਂ ਬਾਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੇ ਤਾਂ ਰੋਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਬੱਚਦਾ ਵੀ ਕੀ ਏ ! ਫਿਰ ਬੰਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਜਲਦਿ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਇਸ ਦੇ ਰੋਣ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਰਨ ਹਨ.....ਸਿਰਫ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੱਟਾ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰੋ ਰਹੀ ਚਿੰਤਨ।”¹⁵

ਬਲਬੀਰ ਕੋਰ ਸੰਘੇੜਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਛੱਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ‘ਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਦੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਡਰ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਰਹਾਂਗੀ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੋਲੀ। ਇਸ ਡਰ ਕਾਰਨ ਕੈਨੇਡਾ ‘ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁੜੀ ਜਾਗਰੂਕ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਕੁੜੀ (ਨੀਤੀ) ਦੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੱਸ ਵੀ ਜਾਗਰੂਕ ਔਰਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਚਾਰ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਲਬੀਰ ਕੋਰ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਚੇਤੰਨ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਔਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਈ ਸੁਹਜ ਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ‘ਚ ਚਾਰ-ਚੰਨ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਭੱਟਕ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਖੂਬੀ ਹੈ।

¹ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ - 38

² ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ-204

³ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ-206

⁴ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 209

⁵ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ-229

⁶ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ -235

⁷ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ - 260

⁸ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 271

⁹ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 271

¹⁰ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ-274

¹¹

[https://pa.wikipedia.org/wiki/%E0%A8%AA%E0%A8%BF%E0%A9%B1%E0%A8%9B%E0%A8%B2%E0%A8%9D%E0%A8%BE%E0%A8%A4_\(%E0%A8%AC%E0%A8%BF%E0%A8%B0%E0%A8%A4%E0%A8%BE%E0%A8%82%E0%A8%A4\)](https://pa.wikipedia.org/wiki/%E0%A8%AA%E0%A8%BF%E0%A9%B1%E0%A8%9B%E0%A8%B2%E0%A8%9D%E0%A8%BE%E0%A8%A4_(%E0%A8%AC%E0%A8%BF%E0%A8%B0%E0%A8%A4%E0%A8%BE%E0%A8%82%E0%A8%A4))

¹² ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 203

¹³ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ - 246

¹⁴ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨ - 260

¹⁵ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), “ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ)”, ਪੰਨਾ- 282

ਨਿਸ਼ਕਰਸ਼

ਇਸ ਖੋਜ ਅਧੀਨ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਗਹਿਨ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਪ੍ਰਤੀ ਰੁਚਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਿਕਰਾਤਮਕ ਸਿੱਟੇ ਵੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਟੱਪਣ ਮਗਰੋਂ ਉੱਤਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ-ਪਹਿਲ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਭੂ-ਹੋਰਵਾ, ਨਸਲਵਾਦ, ਬਜ਼ਰਗਾਂ ਦੇ ਇੱਕਲੇਪਣ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਆਦਿ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚੱਲਦਾ ਗਿਆ ਉਵੇਂ-ਉਵੇਂ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ 'ਚ ਵੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਏ। ਇਕ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ-ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਘਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਦੀ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕ 'ਚ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡਾਲਰਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾ-ਪਹਿਲ ਗਏ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਰਾਨਜੀਤਿਕ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਖਾਸ ਰੁਚੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਚੇਤੰਨ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਧੱਕਿਆ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਾਹਿਤ ਰਚ ਕੇ ਨਿਕਲੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਣ ਵਿਸ਼ੇ ਸਿਰਫ਼ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ, ਨਸਲਵਾਦ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਭਾਵ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਹੁਣ ਉਨਾਂ ਭੂ-ਹੋਰਵੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਜਿੰਨਾ ਨਵੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨਵੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਨੇ ਇਸ ਰੁਖ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਰਮਜ਼ਾਂ, ਨਵੇਂ ਬਿੰਬ-ਪ੍ਰਤੀਕ, ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ ਆਦਿ 'ਚ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਆਇਆ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਸਗੋਂ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਧਰਾਤਲ ਤੇ ਇਕ ਵੱਖਰਾ-ਵਿਧਾਨ ਵੀ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਇਆ। ਹੁਣ ਉਥੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਕਿਤ ਸਾਮੰਤੀ ਰੂੜੀਆਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ, ਦਕਿਆਨੂਸੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਜਾਤੀਵਾਦ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਕਾਰਣ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ, ਜਿੰਨੀ ਖਪਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਇਸ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾਉਣ 'ਚ ਕੋਈ ਆਪੱਤੀ ਵਿਅਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਰਤਾਰਾ ਤੇ ਨਵੇਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਐਰਤ ਪਛੱਮੀ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਗਈ ਨਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਰੋਹਬ ਝੱਲਦੀ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਨਿੱਭਣੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਸਿਰਜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਬੱਚਿਆ ਤੇ ਅੱਧ-ਟੁੱਟੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਜ਼ੰਜੀਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਵਾਂ ਘਰ ਵਸਾਉਣ 'ਚ ਰੁਚਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਐਲਾਦ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੂਰੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜ 'ਚ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਵੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਏ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲੇ ਕੇ ਆਵਾਸੀ ਬਣਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਨਿਕਲੇ। ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ, ਵਿਆਹ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਬੱਚੇ, ਮਾਪੇ, ਹੋਰ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਅਜਬ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤਿ-ਭੈੜੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਤ 'ਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਸਟਮ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਘਾਟ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਅਤੇ ਸੁਨਿਹਰੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਆਵਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਉੱਪਜਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਥੋਂ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭਾਰਤ ਭੇਜਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ੀਲ ਹਨ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਭਾਰਤ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

ਭਾਵੇਂ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਪਾੜੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਸੋਚਣ ਦਾ ਢੰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨੱਕ 'ਚ ਦਮ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ।

ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ

1. ਸਿੰਘ, ਜਗਜੀਤ, ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਲਹਿਰ, ਦਿੱਲੀ, ਨਵਯੁਗ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਦੂਸਰਾ ਐਡੀਸ਼ਨ, 1979
2. ਸਿੰਘ, ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ, ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ- ਚਿੰਤਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2005
3. ਸਿੰਘ, ਹਰਚਰਨ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 2009
4. ਸਿੰਘ, ਜਸਵਿੰਦਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਅਰਬਨ ਸਟੇਟ ਪਟਿਆਲਾ, ਗਰੇਸ਼ੀਅਸ ਬੁੱਕਸ, 2012
5. ਸਚਦੇਵਾ, ਐਮ. ਐਸ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਧਾਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਬੁਕ ਸੈਂਟਰ, 1990
6. ਸਿੰਘ, ਹਰਭਜਨ, (ਸੰਪਾ.), ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਆਵਾਸ ਵੱਲ (ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ- ਸੰਗ੍ਰਹਿ), ਜਲੰਧਰ, ਪਰਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2013
7. ਕੇਸਰ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਤ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਆਲੋਚਨਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਮਦਾਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, 2008
8. ਕੇਰ, ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ: ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2003
9. ਕੇਰ, ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2013
10. ਗਿੱਲ, ਦਰਸ਼ਨ, ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ (ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 1998
11. ਜੱਜ, ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪਰਵਾਸ: ਸਭਿਆਚਾਰ ਸੰਕਟ, ਜਲੰਧਰ, ਐੱਨ. ਆਰ.ਆਈ. ਸਭਾ, 2000
12. ਧਾਲੀਵਾਲ, ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਕਹਾਣੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2013

Chonvi Parvaasi Punjabi Kahaani Vich Parvaasian Da Parvaas To'n Avaas Vall Da Safar: Ikk Samaaj-Sabheacharak Adhyan

13. ਬੇਦੀ, ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, 1998
14. ਬਿਨਿੰਗ, ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਹੁੰਦਲ, ਸੁਖਵੰਤ, ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸੇ ਵਰ੍ਹੇ: ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲਹਿਰ , ਲੁਧਿਆਣਾ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, 2000
15. ਮਧੁਰਿਮਾ, ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਪਾਠਨ, ਜਲੰਧਰ, ਮਾਈ ਹੀਰਾ ਗੇਟ, ਨਿਊ ਅਕੈਡਮਿਕ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਕੰਪਨੀ, 2013
16. Aurora, G.S., **The New Frontiersman: A Sociological Study of indian Immigrants in United Kingdom**, Bombay, Popular Prakashan, 1967
17. Barrier, N.G. & Dusenbery, V.A. (eds.), **The Sikh Diaspora: Migration and Experience Beyond Punjab**, Delhi, Chanakya Publications, 1989
18. McLeod, W.H., **Punjabis in New Zealand: A History of Punjabi Migration 1890-1940**, Amritsar, Guru Nanak Dev University, 1986
19. Puri , Harish K., **Ghadar Movement: Ideology, Organization & Strategy**, Amritsar, Guru Nanak Dev University, 1983
20. Singh, Kesar, **Canadian Sikhs and Komagatamaru Massacre (Part-1)**, Published by the author, 1989
21. Singh, Bhagat, **Canadian Society and Culture**, New Delhi, Vikas Publishing House Pvt. Ltd., 1997
22. Sharma, Kavita A., **The Ongoing Journey: Indian Migration to Canada**, New Delhi, Creative Books, 1997
23. Tinker, Hugh, **The Banyan Tree: Overseas Emigrants from Indian, Pakistan and Bangladesh**, Oxford, Oxford University Press, 1977